

VERKKO-OPETUS JA -OHJAUS ERILAISEN OPPIJAN OPISKELUN TUKENA

Saara Kaikkonen

**Kehittämishankeraportti
Elokuu 2009**

**JYVÄSKYLÄN
AMMATTIKORKEAKOULU**
Ammatillinen opettajakorkeakoulu

Tekijä Kaikkonen, Saara	Julkaisun laji Kehittämishankeraportti	
	Sivumäärä 48	Julkaisun kieli Suomi
	Luottamuksellisuus ☐ Salainen _____ saakka	
Työn nimi Verkko-opetus ja -ohjaus erilaisen oppijan opiskelun tukena		
Koulutusohjelma Ammatillinen opettajakorkeakoulu, ammatillinen opettajankoulutus		
Työn ohjaaja Kuukasjärvi, Markku		
Toimeksiantaja Pohjois-Pohjanmaan kesäyliopisto, Oulu		
Tiivistelmä <p>Verkkopohjaiset oppimisympäristöt ovat yleistyneet, ja niiden käyttö opetuksessa on monipuolistanut sekä lisännyt koulutusmahdollisuuksia kaikkien eli myös erilaisten oppijoiden yhdenvertaiseen käyttöön. Tämä on näkynyt mm. kesäyliopistoissa opiskelijoiden opiskelun ja opiskelutaitojen tuen tarpeen lisääntymisenä. Tarpeeseen vastatakseen Pohjois-Pohjanmaan kesäyliopisto koordinoi tukitoimien ja ohjauspalveluiden kehittämiseen VIRTUKE-hanketta, johon tämä kehittämishanke tehtiin esiselvitys- ja tukimateriaaliksi.</p> <p>Kehittämishankkeen tavoitteena oli selvittää, miten verkko-opetuksella ja -ohjauksella voidaan tukea erityistä tukea tarvitsevan aikuisopiskelijan opiskelua ja oppimista sekä mihin asioihin olisi hyvä kiinnittää huomiota. Vastauksia haettiin kirjallisuuden ja teemakyselyn avulla. Kysely tehtiin verkko-oppimisympäristöjä käyttäneille opettajille tai ohjaajille ja opiskelijoille. Vastauksia tuli yhteensä kolme, jotka käsiteltiin yhdessä laajempina teemoina.</p> <p>Verkko-opetus tuo haasteita ja mahdollisuuksia erilaisen oppijan opiskeluun. Haasteena voivat olla tekniikka, lukeminen tai kirjoittaminen, itseohjautuvuus ja (tai) vuorovaikutus. Tuen tarpeet vaihtelevat erilaisilla oppijoilla yksilöllisesti. Opiskelu verkossa luo mahdollisuuksia ajan joustavaan käyttöön, tavallisesta poikkeavaan vuorovaikutusympäristöön ja useampia aistikanavia hyödyntävien materiaalien käyttöön. Keskeistä on opiskelijan yksilöllinen ohjaus sekä tarpeiden ja valmiuksien huomioon ottaminen. Opetusmateriaalien tulisi olla havainnollisia ja selkeitä.</p> <p>Tieto- ja viestintätekniikan hyödyntäminen erilaisten oppijoiden tarpeiden mukaan ja valmiuksien rajoissa voi lisätä merkittävästi opiskelun mielekkyyttä, parantaa asioiden omaksumista ja edistää oppimista.</p>		
Avainsanat (asiasanat) aikuisopiskelu, erityisopiskelijat, opiskelu, opiskelutaidot, oppimisympäristö, oppimisvaikeudet, verkko-ohjaus, verkko-opetus, verkko-oppimateriaali, verkko-oppiminen		
Muut tiedot		

Author Kaikkonen, Saara	Type of Publication Development project report	
	Pages 48	Language Finnish
	Confidential ☐ Until _____	
Title Web-Based Teaching and Guidance as Supporting an Exceptional Student´s Studies		
Degree Programme Vocational Teacher Education		
Tutor Kuukasjärvi, Markku		
Assigned by Summer University of Northern Ostrobothnia, Oulu		
<p>Abstract</p> <p>There are today more and more web-based learning environments, and their use in teaching has become versatile, at the same time increasing educational opportunities to be used equally by all, including exceptional students. For example, in summer universities this has been seen as an increased need for supporting students´studies and study skills. In order to respond to this need, the Summer University of Northern Ostrobothnia is coordinating a project called VIRTUKE which is aimed at developing support measures and guidance services, and for which the present development project serves as preliminary clarification and support material.</p> <p>The aim of the development project was to study how web-based teaching and guidance can support the studies and learning of an adult student in need for special support and to what kind of factors more attention should be paid. Literature and a thematic enquiry were employed to find answers to these questions. The enquiry was addressed to teachers/tutors and students who had used web-based learning environments. A total of three responses were received, which were dealt with together as larger topics.</p> <p>Web-based teaching poses challenges and provides opportunities for the studies of an exceptional student. Such a challenge may be technology, reading/writing, self-directedness and/or interaction. There is wide individual variation in different learners´ needs for support. Students who study on the web can use their time flexibly, have an unusual interactive learning environment and can use materials utilizing several sensory channels. What is most important is individualized guidance provided for the student and consideration of his/her needs and abilities. Any teaching material used ought to be illustrative and perspicuous.</p> <p>By employing computer science and communication technology to suit the needs of exceptional students and within bounds of their abilities it can be possible to significantly increase the meaningfulness of studying, to improve the acquisition of knowledge and to contribute to learning.</p>		
Keywords Adult education, exceptional students, learning difficulties, web-based guidance, web-based learning material, web-based learning		
Miscellaneous		

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	2
2	KEHITTÄMISHANKKEEN TAVOITTEET JA TOTEUTUS	3
3	VERKKO-OPETUS JA -OHJAUS AIKUISOPISKELUSSA	4
	3.1 Verkko-opetus ja -oppiminen	4
	3.2 Verkko-ohjaus	6
	3.3 Verkko-opetusmateriaalit	11
	3.4 Aikuinen verkko-opiskelijana	12
4	ERILAINEN OPPIJA – KUKA JA MILLAINEN?	15
	4.1 Kielelliset vaikeudet	16
	4.2 Lukemisen ja kirjoittamisen vaikeudet	19
	4.3 Tarkkaavaisuuden häiriöt	20
	4.4 Aspergerin oireyhtymä	23
	4.5 Mielenterveyden ongelmat	25
5	ERILAINEN OPPIJA VERKKO-OPPIMISYMPÄRISTÖISSÄ	27
	5.1 Kokoava viitekehys ja luotettavuus	27
	5.2 Kokemuksia ja näkökulmia – teemakyselyn tuloksia	29
	5.2.1 Erilaisia oppijoita	29
	5.2.2 Tuen tarpeen ilmeneminen ja ongelmia	30
	5.2.3 Tuen tarpeisiin vastaaminen ja onnistumisia	30
	5.3 Erityisen tuen tarve haasteena verkko-opetuksessa ja -ohjauksessa	32
	5.4 Verkko-opetuksen ja -ohjauksen mahdollisuudet	35
	5.5 Oppimista tukeva verkko-opetusmateriaali	37
6	POHDINTA	38
	LÄHTEET	42
	LIITTEET	
	Liite 1: Saatekirje opettajan/ohjaajan kyselylomakkeeseen.	45
	Liite 2: Kyselyn teemakysymykset opettajalle/ohjaajalle.	46
	Liite 3: Saatekirje opiskelijan kyselylomakkeeseen.	47
	Liite 4: Kyselyn teemakysymykset opiskelijalle.	48

1 JOHDANTO

Opiskelu ja elinikäisen oppimisen haasteet ja vaatimukset ovat laajentuneet viime vuosikymmeninä kaikkia koskettaviksi. Koulutusmahdollisuudet ja erilaiset koulutuspolut ovat monipuolistuneet ja lisääntyneet tuoden koulutuksen paremmin kaikkien käyttöön. Yksi suuri tekijä kouluttautumisen mahdollisuuksien laajentamisessa on tieto- ja viestintätekniiikan hyödyntäminen opetuksessa, jolloin verkon kautta tapahtuva opetus ja yksilön elinikäinen oppiminen on mahdollista lähes mistä tahansa ja milloin tahansa. Koulutuksellinen tasa-arvo ja yhdenvertaisuus lain edessä mahdollistavat erilaiset koulutuspolut myös niille, jotka syystä tai toisesta tarvitsevat enemmän tukea opiskeluiden sujumiseksi.

Erilaisten opiskelumahdollisuuksien ja väylien avautuminen ja laajentuminen ovat mahdollistaneet opiskelun mm. sellaisille aikuisopiskelijoille, jotka ovat aiemmin jääneet koulutuksen ulkopuolelle. Mm. kesäyliopistojen opiskelijakunnassa tämä näkyy opiskelijoiden opiskelun ja opiskelutaitojen tukitoimien tarpeiden lisääntymisenä. Pohjois-Pohjanmaan kesäyliopisto koordinoi tähän haasteeseen vastaamaan suunniteltua VIRTUKE-hanketta, missä oppimisen ohjaus- ja tukipalveluita ulotetaan laajemmin koskemaan myös erityistä tukea tarvitsevia opiskelijoita. VIRTUKE-hankkeessa tavoitteina on 1) saada pysyvä muutos kesäyliopistojen etäopetustoimintaan, siitä tiedottamiseen ja sen jakeluun, 2) tuoda lisääntyvässä määrin sulautuvan opetuksen ajattelua kesäyliopistoihin, ja 3) tarjota myös hankkeen jälkeen jatkuvia uusia palveluja erilaisille aikuisille oppijoille, maahanmuuttajille ja muille kesäyliopistojen opiskelijoille ja sitä kautta lisätä em. ryhmien kansalaisyhteiskuntaan osallistumisen mahdollisuuksia. (VIRTUKE-hankkeen tavoitteet 2009.)

Tämä kehittämishanketyö on VIRTUKE-hankkeeseen liittyvä esiselvitys ja tukimateriaali, jossa tavoitteena on selvittää, miten verkko-opetuksella ja -ohjauksella voidaan olla tukemassa erityistä tukea tarvitsevan aikuisopiskelijan oppimista ja mitä asioita siinä olisi hyvä ottaa huomioon. Aiheesta on saatavilla melko vähän materiaalia ja vain niukasti tutkimuksia. Erityispedagogisen tiedon soveltamisen tarve aikuisopiskeluiden ja verkko-oppimisen alueilla on lisääntynyt, joten aihealueen selvittäminen on tärkeää.

Seuraavassa luvussa esitellään tämän kehittämishanketyön tavoitteita ja toteutusta. Kolmannessa luvussa tarkastellaan verkko-opetusta ja -ohjausta sekä opetusmateriaaleja yleisesti ja lisäksi erikseen aikuisopiskelijan näkökulmasta. Neljännessä luvussa esitellään lyhyesti yleisimpiä diagnooseja, joihin liittyy erityisiä haasteita ja tuen tarpeita oppimisessa ja opiskelussa. Viides luku keskittyy erilaiseen oppijaan verkko-oppimisympäristöissä. Luvussa käsitellään tähän hanketyöhön liittyneen kyselyn vastauksia ja tarkastellaan, mitä haasteita ja mahdollisuuksia verkko-oppimisympäristöissä opiskelu luo erilaisen oppijan oppimiselle, opetukselle ja ohjaukselle. Lopuksi pohdinnassa tarkastellaan työtä kokonaisuutena.

2 KEHITTÄMISHANKKEEN TAVOITTEET JA TOTEUTUS

Laajentuneet ja monipuolistuneet opiskeluväylät ja verkkoympäristöjen hyödyntäminen opetuksessa koskee yhä laajempaa opiskelijajoukkoa. Tässä kehittämishankkeessa on tavoitteena selvittää, miten verkko-opetuksella ja -ohjauksella voidaan tukea erityistä tukea tarvitsevan aikuisopiskelijan opiskelua ja oppimista. Lisäksi tarkastellaan, mihin asioihin olisi hyvä kiinnittää huomiota, kun opiskelua ja sen ohjausta järjestetään verkkovälitteisesti tälle kohderyhmälle.

Haen kehittämishankkeessa vastauksia seuraaviin kysymyksiin:

1. Mitä haasteita erityisen tuen tarve tuo verkkoympäristössä tapahtuvaan opiskeluun ja opintojen ohjaukseen?
2. Millaisia mahdollisuuksia verkko-opetus ja -ohjaus antavat erityistä tukea tarvitsevan opiskelijan oppimisen tukemiseen?
3. Millainen verkko-opetusmateriaali tukee erilaisen oppijan oppimista?

Kysymyksiin haen vastauksia kirjallisuuden ja kyselyn avulla. Kysely toteutettiin teemakyselynä verkko-opettajille tai -ohjaajille sekä verkko-opintoja suorittaneille avoimen yliopiston opiskelijoille. Kysymyksissä halusin pitäytyä laajemmissa teemoissa (taulukko 1), jotta se ei rajaisi liikaa vastaajien ajatuksia.

Taulukko 1. Kyselyiden kysymysten teema-alueet.

Kysymysten teemat Opettajat/ohjaajat	Kysymysten teemat Opiskelijat
<ul style="list-style-type: none"> ▪ kokemukset erilaisista oppijoista verkko-oppimisympäristöissä 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ lyhyt kuvaus omasta itsestä aikuisopiskelijana
<ul style="list-style-type: none"> ▪ erityisen tuen tarpeen ilmeneminen ja niihin vastaaminen 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ kokemukset verkko-opiskelusta yleisesti
<ul style="list-style-type: none"> ▪ mitkä asiat toimivia verkko-opetuksessa 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ mitkä asiat toimivia verkko-opiskelussa
<ul style="list-style-type: none"> ▪ millaiset asiat aiheuttaneet ongelmia 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ millaiset asiat aiheuttaneet ongelmia
<ul style="list-style-type: none"> ▪ miten ohjauksen tarve ilmennyt ja miten siihen vastattu 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ millaista ohjausta saanut ja miten se on tukenut oppimista tai opiskelua
<ul style="list-style-type: none"> ▪ millaisia huomioita verkko-opetusmateriaalien toimivuudesta 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ millainen verkko-opetusmateriaali tukee parhaiten oppimista
<ul style="list-style-type: none"> ▪ kehittämiskohteet verkko-opetuksessa ja -ohjauksessa sekä materiaaleissa 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ kehittämiskohteet verkko-opetuksessa ja -ohjauksessa sekä materiaaleissa
<ul style="list-style-type: none"> ▪ muita huomioita aiheesta 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ muita huomioita aiheesta

Kyselylomakkeet saatekirjeineen (liitteet 1 – 4) toimitettiin Pohjois-Pohjanmaan kesäyliopiston kautta sen opiskelijoille ja yhteistyöverkostolle. Lisäksi olen pyytänyt muutamia omaan verkostooni kuuluvia verkko-opetusta antaneita opettajia vastaamaan kyselyyn. Vastauksia kyselyihin tuli yhteensä kolme; kaksi opettajaa tai ohjaajaa ja yksi opiskelija. Vastauksista nostan esiin keskeisiä teemoja ja osa-alueita pyrkien siihen, etteivät yksittäiset vastaajien kommentit ole tunnistettavia. Näitä tarkastellaan tarkemmin luvussa viisi.

3 VERKKO-OPETUS JA -OHJAUS AIKUISOPISKELUSSA

3.1 Verkko-opetus ja -oppiminen

Tietoverkkoja hyödynnetään opetuksessa ja opiskelussa nykyisin paljon, mutta niiden käyttö ja soveltaminen voi vaihdella oppilaitoksittain ja opettajittain hyvinkin paljon. Tietoverkkojen käyttöön opetuksessa, verkko-opetukseen ja -oppimiseen liittyy erilainen kirjo käsitteitä. Käsitteiden käyttö ja sisältö vaihtelevat käyttäjittäin, ja ne menevät osittain myös päällekkäin.

Tietoverkkojen käyttöä voidaan tarkastella kahdesta eri näkökulmasta: opetus tietoverkoissa ja tietoverkkojen hyödyntäminen opetuksessa. Kun puhutaan opetuksesta tietoverkoissa, tapahtuu opiskelu kokonaan tai osittain tietoverkkojen välityksellä, oppimateriaali on verkossa ja opiskelijat ovat vuorovaikutuksessa toistensa ja opettajan kanssa verkon välityksellä erilaisissa oppimista varten rakennetuissa verkkoympäristöissä. Puhuttaessa tietoverkkojen hyödyntämisestä opetuksessa tarkoitetaan tietoverkkojen käyttämistä muun opetuksen rinnalla. Verkkoa voidaan käyttää esimerkiksi materiaalien jakamiseen, tiedonhakuun ja viestintään, muutoin opiskelu toteutetaan perinteisempien menetelmien avulla. (Haasio 2001, 9–10.) Verkon opetuskäytön hyödyntäminen voi olla eriasteista; toisena ääripäänä on muuta opiskelua tukeva sähköposti- tai verkkokeskusteluviestintä ja toisena ääripäänä täysin verkossa toteutettu kurssi (Manninen 2001, 57; Manninen 2003, 28–29).

Verkko-oppiminen on käsitteenä laaja. Useimmiten se yhdistetään verkkokursseihin, joita opiskellaan työstä tai kotoa käsin. Kurssi toimii Internetissä olevalla oppimisalustalla, joka sisältää kurssiin liittyvää materiaalia, mahdollistaa videoneuvotteluyhteydellä toteutettua opetusta sekä opettajan ja opiskelijoiden vuorovaikutuksen eri muodoissaan. Verkko-oppimisella tarkoitetaan usein kaikkia oppimistilanteita, joissa hyödynnetään tieto- ja viestintäteknikkaa. (Keränen & Penttinen 2007, 2–3.)

Oppimisympäristöllä tarkoitetaan fyysistä tai virtuaalista paikkaa tai tilaa tai ihmisten muodostamaa yhteisöä, joka muodostaa oppimista tukevan ja vuorovaikutuksessa olevan verkoston (Manninen 2001, 54; Manninen 2003, 28). Verkkopohjainen oppimisympäristö on toteutettu verkkoteknologiaa ja Internetiä hyödyntäen. Oppimisympäristö muodostuu yleensä erilaisista hypertekstirakenteista, hypermediasta, linkeistä, keskustelualueista ja muista vuorovaikutuskanavista (sähköposti, chat, videoneuvottelut verkossa) ja lisäksi mahdollisesti myös vuorovaikutteisista, ohjelmoituista sivuista ja tekstinkäsittelyohjelmista. (Manninen 2001, 57; Manninen 2003, 28–29.)

Verkon hyödyntäminen opetuksessa antaa monia mahdollisuuksia oppimiseen. Verkon kautta voi mm. kommunikoida globaalisti, etsiä tietoa sekä toimia oma-aloitteisesti ja interaktiivisesti. Tuottaessaan materiaalia verkkoon oppija joutuu panostamaan työskentelyyn enemmän ja paneutumaan syvällisemmin aiheeseen kuin perinteisessä kontaktiopetuksessa. Verkon käyttö opiskelussa vaatii oppijalta mm. kurinalaisuutta, hakukoneiden ja -menetelmien tuntemusta ja itseohjautuvuutta. Oppija on aktiivinen tiedonhakija, analysoija ja tuottaja. Opiskelu entistä yksilöllisemmin on mahdollista; opinnoissa eteneminen omaan tahtiin on tietyissä rajoissa mahdollista, ja verkkoympäristöä voidaan käyttää opetuksen eriyttämiseen (mm. tuki- ja lisätehtävät). (Haasio 2001, 14–15.)

Toisaalta uhkana tietoverkkojen lisääntyvässä opetuskäytössä on ns. digikuilun muodostuminen. Peruskoulu luo pohjan erilaisten opiskelun ja oppimisen välineiden hallinnalle; kielitaidolle, lukutaidolle ja tietoteknisille taidoille. Ongelmat yhdessä tai useammassa perusvalmiudessa luovat haasteita verkon kautta tapahtuvaan oppimiseen. Usein ongelmat kumuloituvat, ja heikko kielitaito, huono kirjallinen ilmaisutaito ja keskivertoa huonommat verkkotaidot ovat usein oppijalla samanaikaisesti. Tietoyhteiskunnan ongelmana tulee yhä korostuneemmin olemaan oppijoiden jakautuminen voimakkaasti kahteen eri ryhmään: niihin, jotka kykenevät ottamaan verkkotaidot haltuunsa, ja niihin, jotka eivät henkilökohtaisten tai yhteiskunnallisten syiden takia omaksu tarpeeksi hyvin tietoyhteiskunnan heille asettamia vaatimuksia. Kehitys koko koulutuksen kentällä, mutta erityisesti aikuiskoulutuksessa, kulkee kohti verkko-oppimisympäristöjä, jolloin opetus on yhä useammin verkossa ja samalla opiskelijoilta vaaditaan yhä suurempaa panosta. (Haasio 2001, 17–20.)

3.2 Verkko-ohjaus

Verkko-opetuksen ja verkko-ohjauksen käsitteitä käytetään usein myös rinnakkaisina. Verkkoympäristöissä tapahtuva opetus ja oppimisen ohjaus nähdään usein prosessina, jota koulutuskokonaisuudesta vastaava henkilö ohjaa.

Verkossa tapahtuvalla ohjauksella pyritään eri keinoin ja menetelmin edistämään oppijan oppimista, osaamisen kehittymistä ja opiskelun etenemistä. Verkko-ohjauksen tavoitteena on luoda näin edellytykset oppimiseen ja opiskeluun. Ohjauksen tarkoituksena voi olla esimerkiksi opiskelijan aktivointi työskentelyyn, tavoitteelliseen oppimiseen, metakognitiivisten taitojen kehittämiseen sekä oman oppimisen säätelyyn ja opiskelutaitojen kehittämiseen. Ohjaus voi rajoittua myös oppimistehtävien palautteenantoon. Ohjauksen eri tarkastelunäkökulmat riippuvat siitä, miten opetus ja ohjaus on koko prosessissa järjestetty ja vastuutettu. (Koli 2008, 16–17.)

Tyypillistä on, että verkko-opetuksesta puhuttaessa käytetään usein käsitettä ohjaaminen opettamisen ja koulutuksen sijaan ja ohjaaja-käsitettä opettajan ja kouluttajan sijaan (mm. Matikainen 2004, 126; Koli 2008, 20). Verkossa työskentely, opetus ja ohjaus asettavat erilaisia vaatimuksia opettajalle tai ohjaajalle kuin perinteisemmät opetusmuodot.

Vuorovaikutus verkossa poikkeaa perinteisestä oppimisympäristöstä mm. siinä, ettei verkossa ole fyysistä toimintaympäristöä. Yleensä vuorovaikutustilanteissa fyysinen ympäristö luo puitteet erilaisille vuorovaikutusasetelmille, esimerkiksi valta-asetelmille. Verkossa tapahtuvassa vuorovaikutuksessa on perinteisiä vuorovaikutustilanteita vähemmän kasvokkaiseen vuorovaikutukseen perustuvia sosiaalisia vihjeitä (sosiaalinen asema, ilmeet, eleet, liikkeet). Näiden vihjeiden puute voi vaikeuttaa tulkintaa. Kun vuorovaikutus tapahtuu pelkän tekstin kautta, voidaan asioita tulkita monella tavalla. Verkossa käytetään kyllä hymiöitä ja muita oheisviestimerkkejä, mutta viestintä on kuitenkin neutraalimpaa. Vuorovaikutuksessa tekstipohjaisuuden vuoksi on hyvin keskeistä kieli ja kielenkäyttö; paitsi että kieli heijastaa sosiaalista todellisuutta, sen avulla rakennetaan tai tuotetaan myös sosiaalinen todellisuus. Keskeistä verkossa tapahtuvassa ohjauksessa on, miten kieltä käytetään ja millaisia asioita kielellä tuotetaan. On myös huomattava, että kielellä tehdään asioita eli kielen avulla tuotetaan seurauksia. (Matikainen 2004, 126–128.)

Mannisenmäki (2003, 46–52) on jaotellut verkko-ohjaajan tehtäviin liittyviä osa-alueita ja muodostanut niistä neljä eri verkko-ohjaajan roolia: organisaattorin rooli,

sosiaalis-viestinnällinen rooli, pedagogis-sisällöllinen rooli ja tietoteknisiin tehtäviin liittyvä rooli. Organisaattorin rooliin sisältyy koko koko opetus- ja opiskeluprosessin organisointi verkossa. Ohjaajalla on oltava kokonaiskäsitelmä siitä, mitä verkossa tapahtuu. Keskeisinä tehtävinä ovat aikataulun suunnittelu ja toteutus, opiskelijoiden tehtävien ja vastuiden selvittäminen ja omien resurssien riittävyyden määrittely. Sosiaalis-viestinnällisessä roolissa ohjaajan tehtävissä keskeisenä on vuorovaikutus opiskelijoiden kanssa. Ohjaajalla on tällöin oltava ymmärrys sosiaalisesta vuorovaikutuksesta, erityisesti verkossa tapahtuvasta vuorovaikutuksesta, hänen on tärkeää tuntea myös ryhmäilmiöitä ja -prosesseja (mm. ryhmäkehityksen tuntemus). Ohjaajan tehtävään liittyy lisäksi vuorovaikutuksen sosio-emotionaalista puolesta huolehtiminen, mikä vaatii sosiaalisia taitoja ja herkkyyttäkin. Esimerkiksi palautteenannon on oltava rakentavaa erityisesti silloin, kun ei näe opiskelijaa. Kolmantena roolina ohjaajalla voi olla pedagogis-sisällöllinen rooli, jossa keskeistä on tietyn asiantuntija-alueen hallinta ja pedagoginen osaaminen. Verkossa opettaessaan tai ohjatessaan joutuu pohtimaan painokkaammin omia pedagogisia lähtökohtia, koska väline on suhteellisen uusi. Myös verkkoon kirjoittaminen poikkeaa aiemmin totutusta. Lisäksi verkko mahdollistaa monia muitakin tapoja materiaalin esittämiseen, mikä tuo omat haasteet ja mahdollisuudet opettajan tai ohjaajan työhön. Neljäntenä roolina on tietoteknisiin tehtäviin liittyvä rooli, koska kouluttajan on itse osattava toimia käyttämässään verkkoympäristössä ja myös ohjattava opiskelijoita verkko-ympäristön käytössä. (Mannisenmäki 2003, 46–52.)

Matikainen (2004, 131) lisää vielä verkko-opettajan taitoihin ja vaatimuksiin ennustuskyvyn. Tällä hän tarkoittaa opettajan kykyä ja taitoa suunnitella koko koulutuskokonaisuus etukäteen. Etukäteissuunnittelua ja työtä on verkko-opettajalla perinteistä opetusta enemmän ennen kurssin tai koulutuksen alkua. (Matikainen 2004, 131.)

Myös Koli (2008, 18–20) näkee verkko-opettajan tai -ohjaajan tehtäväkentän laajaksi ja kokonaisvaltaiseksi. Ohjauksen ja opetuksen suunnittelussa lähdetään liikkeelle kurssin tai kokonaisuuden tavoitteista, jotka muutetaan toiminnaksi (mm. oppimistilanteet, -tehtävät, tiedonprosessointi ja ohjaus). Ohjaajan tai opettajan on tiedettävä ihmisen oppimisesta, ja hänellä on oltava ohjauksellinen ote koko

prosessin ajan. Myös empatian kyky on tarpeellinen opiskelijaa ohjattaessa opiskelun eri vaiheissa. Verkko-ohjaajan työssä on tärkeää ja painottuu ennakointi ja valmistelu. (Koli 2008, 18–20.) Verkko-opettajalta tai -ohjaajalta vaaditaan usein näiden kaikkien roolien ja taitojen päällekkäistä hallintaa ja niihin liittyvää osaamista. Opetuksen järjestämistavan mukaan vastuuta on mahdollista jakaa myös opettajien tai ohjaajien osaamisen ja vahvuuksien mukaan.

Verkossa opiskelijoiden ohjaus ei voi perustua samalla tavoin tilannekohtaisiin ja opetustuokiokohtaisiin ratkaisuihin kuin kontaktiopetuksessa. Oppimisprosessin joustavaan ohjaukseen pitäisi pyrkiä valmistelemalla ohjaus ja siihen liittyvät järjestelyt hyvin etukäteen. Ohjauksen tulisi olla tietoista ja ennakoitua, on otettava huomioon verkossa tapahtuvan ohjauksen luonne ja tukijärjestelmät sekä se, miten niitä toteutetaan. Ennakkoon on mietittävä ohjauksen kannalta lähiopetusjaksojen rooli ja mitä asioita hoidetaan verkon kautta. Ohjaajan tai opettajan on hyvä pohtia mm. seuraavia kysymyksiä: millaista ohjeistusta laitetaan verkkoon opintojen tueksi, millaisten materiaalien ja tehtävien avulla oppimista halutaan saada aikaan, miten opettajat ja tutorit tukevat opintojen etenemistä verkossa, millaiset ovat pedagogiset järjestelyt ja mikä on ryhmän merkitys opintojen edistämässä. On myös mietittävä, millaista tukea opiskelija voi tarvita tukea työmenetelmiin, välineisiin ja tekniikkaan. (Kiviniemi 2001, 79–80.)

Ohjauksen tulee olla verkossakin tavoitteellista, oikeisiin asioihin oikeaan aikaan kohdistuvaa ja vaikuttavaa. Ohjausta suunniteltaessa on hyvä miettiä, mikä sen tavoite eri opiskelun vaiheessa on, mitä vaihtoehtoja käytetään, millainen ohjaus palvelee opiskelijaa parhaiten, kuinka paljon ohjaajalla on aikaa ohjaukseen, milloin ja miten ohjaaja ohjaa ja miten ohjaaja seuraa opintojen etenemistä. (Koli 2008, 76–92.)

Verkossa olevien materiaalien avulla tulee jäsentää oppimisprosessin etenemistä ja ennakoida mahdollisia ongelmia. Materiaalissa on tärkeää opiskelua tukeva ohjeistus, virike- ja lähdemateriaali ja erilaiset keskeiset linkit. Kirjallisen materiaalin lisäksi hyvänä tukena toimii havainnollinen, käytännöllinen ja toiminnallinen materiaali. (Kiviniemi 2001, 80–81.) Ohjaava tieto voi olla eri median muodossa olevia ohjeita,

valmennusta, opetusta, oppimistehtäviä, palautetta, oppimisprosessin hahmottamista visuaalisesti tai erilaisia tietolähteitä (tekstit, äänitteet, kuvat, videot, jne.) Ohjaus voi olla myös ohjaajan tai jonkin muun asiantuntijan läsnäoloa verkossa tai toisten opiskelijoiden kautta tulevaa tietoa ja tukea (Koli 2008, 21).

Opintojen ohjaaja, opettaja tai tutor voi olla lähi- ja (tai) verkko-opetuksen ohjaaja, oppimisprosessin tuki, sisällöllinen asiantuntija, yksilöiden ja (tai) ryhmien ohjaaja, oman pienryhmän vastuututor tai kaikkien osallistujien asioista vastaava ohjaaja. Ohjaaja on tukemassa opiskelun suunnitelmallisuutta, varmentamassa vuorovaikutuksen ja ohjauksen saatavuutta opiskelun eri vaiheissa. Hän voi antaa ohjausta mm. opiskelun jäsentämiseen, työskentelyvaiheiden hahmottamiseen, alkutilanteen jäsentämiseen, lisätiedon hankintaan, tavoitteiden muotoiluun ja toimintasuunnitelmien laatimiseen sekä on yleisesti rohkaisemassa ja tukemassa opiskelijaa. Ryhmää ohjatessaan ohjaaja on tukemassa vuorovaikutusta, mikä on erityisen tärkeää opiskeluiden erilaisissa taitekohdissa. (Kiviniemi 2001, 86–91.)

Mäyrä (2001, 27) korostaa ohjauksen merkitystä verkko-opetuksessa todeten, ettei opiskelijoita saa jättää itseohjautuvissa verkko-opinnoissakaan heitteille, koska itsenäinen ajattelu nousee parhaiten selvistä ja riittävän monipuolisista peruslähtökohdista. Verkko-opintoja suunniteltaessa on otettava huomioon opiskelijoiden erilaiset tarpeet ja valmiudet, koska kontakti opiskelijaan on yleensä etäisempi ja välittyneempi kuin perinteisessä opetuksessa. Verkko-opinnot soveltuvat hyvin aikuisopiskelijoille, mutta aikuisopiskelijoiden taustassa, tiedoissa ja opiskelutaidoissa on paljon eroja, jolloin suoritustapojen ja ohjeistusten tulisi ennakoida näitä erilaisia tarpeita. (Mäyrä 2001, 27.) Ohjauksessa on tärkeää toistaa asioita riittävän monessa yhteydessä ja ottaen huomioon huolellisesti erilaiset taustat (Mäyrä 2001, 37).

Ohjauksen välineitä verkossa ovat mm. sähköposti ja verkkokeskustelut. Sähköposti sopii hyvin henkilökohtaiseen ohjaukseen tai yleiseen ohjaukseen ryhmäviesteinä. Sähköpostissa viestintä on kirjallista, joten se vaatii lukijalta asioiden prosessointia. Verkkokeskustelut ovat olennainen osa verkko-oppimista, missä keskustelualueet ovat usein keskeisessä roolissa. Ohjaajan näkökulmasta on tärkeää keskustelun

ohjaaminen. Verkkokeskustelua ohjattaessa on pohdittava mm. keskustelun tavoitteisiin, ohjaajan rooliin, keskustelun sisältöihin ja pakollisuuteen liittyviä kysymyksiä. Keskeistä on miettiä tavoitteet; miksi keskustelua käydään. Toiseksi ohjaajan tulee miettiä oma roolinsa ja miten sen toteuttaa. Ohjauksessa korostuu kielen merkitys; miten ohjaaja käyttää kieltä (yksittäiset puheenvuorot, niiden paikka keskustelussa, sävy, sananvalinnat, suhde muihin puheenvuoroihin) sekä mistä ja missä keskustellaan (vapaa keskustelu, eri teemat). Ohjaajan tulee myös pohtia, miten keskustelu rajataan, jos se liittyy tiettyyn aihealueeseen, ja miten hän asiaan puuttuu. Myös keskustelun aikataulutusta, ajallista organisointia ja rakennetta on mietittävä. Lisäksi ohjaaja joutuu pohtimaan opiskelijoiden keskusteluun osallistumista; kuinka monen pitäisi keskustella, kuinka moni keskustelee, miten vilkasta keskustelu ja osallistuminen ovat ja miten pakollista keskusteluun osallistuminen on. (Matikainen 2004, 131–134.)

3.3 Verkko-opetusmateriaalit

Verkko-opetuksessa materiaalin jäsenitys voi olla rakenteeltaan lineaarinen tai assosiatiivinen. Linearisessa rakenteessa tyypillistä on, että sivusto etenee selvässä järjestyksessä ja käyttäjän reitti on pitkälle määritelty. Assosiatiivisessa rakenteessa hyödynnetään verkon hypertekstimahdollisuutta, jolloin sivustolla voidaan edetä monin eri tavoin ja myös poukkoillen. Lineaarinen malli suuntaa hallittuun ja ohjelmoituun etenemiseen. (Matikainen 2004, 135.)

Verkko-opetusmateriaalia tuotettaessa on käytettävä tiivistä, selvää ja informatiivista kieltä ja kirjoitustyyliä. Materiaalin tulisi olla houkuttelevuuden sijaan oppimista tukevaa. Multimediallisuus antaa monia mahdollisuuksia materiaalin tuottoon, mutta on harkittava, mitä milloinkin on järkevää käyttää. Kaikki käytettävät verkkotyökalut tulee ohjeistaa selkeästi. (Matikainen 2004, 136–138.) Oppimateriaali tulee jäsentää huolellisesti, ja kurssin sisältöjen ja etenemisen täytyy olla loogisia (Mäyrä 2001, 37).

Ohjaavan materiaalin tulee ottaa huomioon kohderyhmä; kirjoitustyylin ja tekstin vaikeusasteen tulee olla käyttäjälle sopivaa, ja ohjaaja on tunnistettava tekstin takaa. Nokelainen ja Sointu (2003, 85–86) ovat koonneet toimivan ja opiskelijan oppimista

ja opiskelua ohjaavan materiaalin ominaisuuksia ja tunnusmerkkejä. (Nokelainen & Sointu 2003, 85–86.) Ne ovat koottuina taulukossa 2.

Taulukko 2. Toimivan, opiskelijan oppimista ja opiskelua ohjaavan materiaalin ominaisuuksia ja tunnusmerkkejä. (Nokelainen & Sointu 2003, 85–86.)

Oppimista ja opiskelua ohjaavan materiaalin ominaisuuksia ja tunnusmerkkejä
• perustuu kurssille ja ryhmälle asetettuihin tavoitteisiin
• suunnitellaan ja toteutetaan kurssin kokonaisprosessi, eri vaiheet ja sisältöalueet huomioon ottaen
• riittävän yhdenmukaisia koko koulutuksen ja erityisesti osakokonaisuuksien sisällä
• selkeä rakenne, teksti kiinnostavaa ja helposti ymmärrettävää, otsikot napakoita ja informatiivisia
• hyödynnetään verkon hypertekstuaalisuutta, linkit ja navigointi pedagogisin ja didaktisin tavoittein, linkityksiä myös kurssin sisällä
• vuorovaikutteisia, reflektiota ja dialogia synnyttäviä
• synnyttävät motivaatiota, aktiivisuutta ja itseohjautuvuutta opiskeluun
• käyttäjäystävällisiä ulkoasultaan ja tekniikaltaan (eli käytettävyydeltään)
• antaa riittävästi ohjeita ja opastusta
• hyödyntää verkon monipuolisuutta (esim. aiheeseen soveltuvat ajankohtaiset linkit ja lähteet)
• opiskelija löytää merkittävän tiedon ja määritellyt tehtävät sujuvasti
• materiaaleja päivitetään säännöllisesti
• soveltuvat erilaisille oppijoille
• voidaan tallentaa ja tulostaa merkittäviltä osiltaan.

3.4 Aikuinen verkko-opiskelijana

Tietoverkot voivat avata uusia mahdollisuuksia oppimiseen erityisesti silloin, kun opiskelija ei voi osallistua tavanomaiseen oppimiseen. Aikuisilla elämäntilanteet ovat moninaisia, eivätkä opiskelun mahdollisuudet perinteisten väylien kautta ole aina realistisia toteuttaa. Verkko-opetuksena järjestetty opetus avaa laajemmin erilaisia opiskeluväyliä kaikkien käyttöön elämäntilanteesta ja asuinpaikasta riippumattomammin kuin aiemmin.

Verkko-opetukseen ja virtuaaliseen oppimiseen liittyvässä keskustelussa kiinnitetään paljon huomiota informaation välittämiseen ja vähemmän sosiaaliseen yhteisöön, osallistumisen prosesseihin tai oppimisen kulttuureihin. Näillä on kuitenkin

aikuisopiskelussa tärkeä merkitys. Oppiminen on prosessi, joka avaa opiskelijalle uusia mahdollisuuksia osallistumiseen (sosiaalistuminen, yhteisön toiminta- ja vuorovaikutuskäytännöt). (Hakkarainen 2001, 21.) Vuorovaikutuksella on keskeinen merkitys myös sisältöjen opiskelussa ja oppimisessa.

Aikuisopiskelussa on omat ominaispiirteensä verrattuna nuorempiin opiskelijoihin. Näitä ovat mm. itseohjautuvuus, elämäntilanteen vaihtelut, työ- ja elämäkokemus ja niiden hyödyntäminen oppimisessa, asioiden tarkastelu ongelmalähtöisesti, yhteisöllisyys, dialogisuus ja reflektiivisyys. Manninen (2001) on koonnut aikuisopiskeluun liittyviä erityispiirteitä ja niihin liittyviä verkko-opiskelun ominaisuuksia ja mahdollisuuksia seuraavan taulukon mukaisesti (taulukko 3). (Manninen 2001, 64–67.)

Taulukko 3. Aikuisopiskelun erityispiirteet ja niitä tukevat verkkopohjaisen oppimisympäristön ominaisuudet (Manninen 2001, 67).

Aikuisopiskelun erityispiirteet	Verkkopohjaisen oppimisympäristön ominaisuudet
Itseohjautuvuus	aktiivisuuden ja ajankäytön hallinnan vaatimus, tiedon haku ja arviointi
Elämäntilanne	saavutettavuus; jousto ajan ja paikan suhteen
Kokemukset	kokemusten jakamismahdollisuus
Ongelmalähtöisyys	eriyttämismahdollisuus; informaatioresurssit
Yhteisöllisyys	keskusteluryhmät, verkkoyhteisöt
Kommunikatiivinen oppiminen, dialogi	keskusteluryhmät, vuorovaikutusmahdollisuudet
Reflektio	viiästäetty vuorovaikutus; tekstipohjainen viestintä
Emansipatorinen oppiminen	kokemusten reflektointi ja jakaminen
Ekspansiivinen oppiminen	ajattelu- ja toimintamallien näkyviksi tekeminen, jakaminen ja arviointi
Työ oppimisympäristönä	verkko-opiskelun mahdollisuus työpaikalla
Kontekstuaalisuus	opiskelun linkitys toimintaympäristöön.

Verkko-opiskelussa opiskelijan oma aktiivisuus ja sitoutuminen ovat keskeisiä. Oma vapaus verkon kautta tapahtuvassa opiskelussa ei kuitenkaan välttämättä ole rajatonta. Opetuksen järjestäjä voi erilaisilla järjestelyillä rajata ympäristön tarkkaankin; mm. lähijaksot verkko-opetuksen ohessa ja aikataulut tehtäville. Verkko-opiskelu vaatii joka tapauksessa opiskelijan oma-aloitteisuutta ja

aktiivisuutta, koska ilman omaa toimintaa koneen ääressä ei oppiminen etene. Tästä näkökulmasta verkko-opiskelu edellyttää opiskelijan omaa aktiivisuutta, oma-aloitteisuutta ja vastuunottoa. (Kiviniemi 2001, 74–78.) Opiskelijalta vaaditaan itseohjautuvuutta omien tavoitteiden ja sisältöjen asettamisessa. Kaikkea ei voi kuitenkaan itse määrittellä, vaan opintokokonaisuuden tavoitteet määrittävät raamin, minkä sisälle opiskelija asettaa itse omat tavoitteensa.

Itseohjautuvuuden rinnalla on käytetty käsitettä henkilökohtaisen oppimisen hallinta (Garland 1994), millä tarkoitetaan opiskelijan pyrkimystä kriittiseen opiskeluun ja olennaisen tiedon erottamiseen epäolennaisesta tai uskottavan väittämän erottamiseen epäuskottavasta. Opiskelija on itsenäinen ottaessaan vastuun oppimisestaan ja pyrkiessään opiskelussaan myös kriittisyyteen opiskelulisältöjä tarkastellessaan. Näin itseopiskelu edellyttää reflektiivistä suhtautumista sekä opiskelun kohteena oleviin sisältöihin että omiin opiskelutapoihin. (Garland 1994, 45–59.)

Verkko-opiskelu edellyttää tietyt tekniset ja käsitteelliset perusvalmiudet, ja mikäli näissä ilmenee opiskelijalla vaikeuksia, näkyvät puutteet nopeasti verkko-opinnoissa, koska verkkoaineisto on edelleen pääasiassa tekstiä. Opiskelijalta edellytetään kykyä jäsentyneeseen käsitteelliseen ajatteluun ja kirjalliseen ilmaisuun sekä kykyä pitkäjänteisiin ponnisteluihin. (Mäyrä 2001, 29.)

4 ERILAINEN OPPIJA – KUKA JA MILLAINEN?

Jokainen oppija opiskelee ja oppii asioita omalla tavallaan ja omista lähtökohdistaan käsin. Oppimiseen vaikuttavia tekijöitä ovat mm. motivaatio, opiskelutaidot, itsetuntemus, oppimistyyli- ja -strategiat ja erilaiset synnynnäiset tekijät.

Oppimistyyli- ja -strategioita on useammanlaisia ja niillä tarkoitetaan oppijan tyypillisimpiä tapoja opiskella; miten hän tekee havaintoja, mitä aistikanavia käyttää, miten toimii erilaisissa oppimistilanteissa, millaisissa oppimisympäristöissä oppii parhaiten, jne. (mm. Leino & Leino 1990; Kokkinen, Rantanen-Väntsi & Tuomola 2008; Coffield, F., Moseley, D., Hall, E. & Eccleston, K. 2004). Oman oppimistyylin tunnistaminen ja tiedostaminen auttaa oppimisessa, oman oppimisen arvioinnissa ja oppimisstrategioiden kehittämisessä. Omalle itselle sopivien oppimisen tapojen löytäminen edesauttaa tehokasta opiskelua ja oppimista.

Erilaisista oppijoista puhuttaessa voidaan siis ajatella kaikkien olevan omalla tavallaan erilaisia oppijoita. Kuitenkin yleisimmin erilaisilla oppijoilla tarkoitetaan sellaisia oppijoita, joilla on syystä tai toisesta erilaisia oppimisen vaikeuksia ja lisääntyntä tuen tarvetta omassa oppimisessa ja opiskelussa.

Oppimisvaikeuksista puhutaan, kun opiskelija ei saavuta opiskelun asettamia tavoitteita ilman, että se vaatisi kohtuuttoman paljon aikaa ja vaivaa.

Oppimisvaikeuksien taustalla voi olla monenlaisia syitä: huono kuulo tai näkö, älyllinen kehitysvammaisuus tai heikkolahjaisuus, erityisvaikeus jollain tiettyllä oppimisen alueella, tarkkaavaisuuden ongelmat, tehottomat opiskelutottumukset, huono opiskelumotivaatio tai erilaiset mielenterveysongelmat. Lisäksi myös psykososiaaliset ongelmat (esim. perhetilanteen vaikeudet, päihderiippuvuus) ja vuorovaikutusongelmat (esim. opiskelija-opettaja- tai ohjaaja-suhteessa tai opiskelijaryhmässä) voivat vaikeuttaa oppimista. (Kun oppiminen on vaikeaa... 2000.)

Erityisistä oppimisvaikeuksista puhutaan, kun tarkoitetaan oppimisen vaikeuksien ilmenemistä rajallisella alueella, joka koskettaa jotain tiettyä oppimisen osa-aluetta.

Nämä voivat tulla esiin kieleen, lukemiseen ja kirjoittamiseen, matematiikkaan, tarkkaavaisuuteen, hahmotukseen, motoriikkaan ja tunne-elämään liittyvinä vaikeuksina. Samalla henkilöllä voi kuitenkin esiintyä monia oppimisen erityisvaikeuksia samanaikaisesti. (Lyytinen, Ahonen, Korhonen, Korkman & Riita 2002.)

Tässä työssä käsitellään seuraavaksi hieman tarkemmin oppimista vaikeuttavista tekijöistä kielellisiä vaikeuksia, lukemisen ja kirjoittamisen vaikeuksia, tarkkaavaisuuden häiriöitä, Aspergerin oireyhtymää ja yleisimpiä mielenterveyden ongelmia.

4.1 Kielelliset vaikeudet

Kielelliset vaikeudet voivat ilmetä kielen tuottamisessa tai ymmärtämisessä tai näissä molemmissa. Ne vaikeuttavat oppimista ja vuorovaikutusta toisten kanssa.

Kielellisistä vaikeuksista osa korjaantuu iän myötä, mutta vaikeissa tai kohtalaisissa kielihäiriöissä vaikeudet eivät häviä, vaan saattavat muuttaa muotoaan. Kielihäiriön vuoksi puhuminen, muiden puheen ymmärtäminen ja niihin perustuva kommunikointi on usein vielä aikuisenakin vaikeaa. Vaikeuksia voi olla, paitsi puheessa, myös lukemisessa, kirjoittamisessa ja luetun ymmärtämisessä.

Arkielämässä vuorovaikutus yleensä toimii, mutta vaikeuksia voi ilmetä kielen ymmärtämisessä, kielellisessä päättelyssä ja käsitteissä, mitkä vaikeuttavat oppimista ja opiskelua. (Ahonen & Rautakoski 2007, 18–21.)

Puheen ja kielen kehityksen häiriöihin liittyy myös muita oppimista vaikeuttavia asioita, kuten lukivaikeuksia, matematiikan oppimisvaikeuksia, tarkkaavuuden ongelmia, ongelmia havaintotoiminnoissa, vaikeuksia motorisissa ja liikunnallisissa taidoissa tai käytöshäiriöitä ja puutteita sosiaalisissa taidoissa. (Ahonen & Rautakoski 2007, 18–23; Haapasalo 2007, 49.)

Tutkimuksia kielihäiriöiden vaikutuksista aikuisiässä on vähän. Kuitenkin on oletus, että kielihäiriöt jatkuvat läpi elämän ja aiheuttavat vaikeuksia kouluttautumisessa, työssä ja sosiaalisessa toiminnassa (Ahonen & Rautakoski 2007, 18–21).

Elämänkulun edetessä nuoruuteen ja aikuisuuteen muuttuvat myös yksilön kohdistuvat odotukset oppimisen, opiskelun ja työelämän vaatimusten sekä sosiaalisen vuorovaikutuksen osalta. Opiskeluissa ja oppimisessa käsitteellisen kielen ja uusien käsitteiden määrä lisääntyy, uusien taitojen omaksumisen odotetaan olevan nopeampaa, taitojen soveltamista ja ongelmanratkaisutaitoja sekä suunnitelmallisuutta vaaditaan eri tilanteissa entistä enemmän; opittavien asioiden määrä on suurempi ja tarkkaavuutta ja sen suuntaamista sekä oman toiminnan suunnittelua vaaditaan enemmän. Lisäksi vuorovaikutussuhteiden verkosto laajenee, ja erilaiset vuorovaikutustilanteet ja -suhteet vaativat sosiaalisilta taidoilta aiempaa enemmän. (Ahonen & Rautakoski 2007, 23–24.)

Kielen ymmärtämisen vaikeudet voivat vaikuttaa yksilön sosiaaliseen toimintaan ja vuorovaikutukseen hyvinkin paljon. Vaikeudet vaikuttavat käyttäytymiseen sitä enemmän, mitä vaativampia tilanteet ja odotukset ympäristössä ovat. Ongelmat vuorovaikutuksessa vaikeuttavat lähestymistä toisiin ihmisiin ja heidän kanssaan ilmenevää käyttäytymistä. Lisäksi vuorovaikutustilanteissa nopea kielellinen informaatio voi olla liian hankalaa käsitellä riittävän nopeasti, että pystyisi toimimaan tilanteessa ajantasaisesti. Kielihäiriöstä johtuvat sosiaaliset vaikeudet voivat johtaa myös vuorovaikutussuhteiden vähäisyyteen lapsuudessa ja nuoruudessa, mikä samalla vähentää vuorovaikutustilanteiden harjoittelun mahdollisuuksia ja myös sitä kautta edesauttaa sosiaalisten taitojen kehittymättömyyttä. Nuorena ja aikuisena kielihäiriöisillä on useammin heikompi koulutustaso ja työllistyminen, ja lisäksi itsenäisen elämän ja sosiaalisen verkoston luominen on vaikeampaa kuin muulla väestöllä. (Ahonen & Rautakoski 2007, 31–33.)

Kielelliset vaikeudet voivat vaikeuttaa opiskelua monin eri tavoin. Haapasalo (2007) ja Aro ym. (2007) ovat kuvanneet, miten kielivaikeudet ilmenevät nuorten opinnoissa ja oppimisessa, mutta mielestäni samoja piirteitä löytyy myös aikuisten kielihäiriöisten oppimisessa ja opiskelussa (taulukko 4).

Taulukko 4. Kielellisten vaikeuksien ilmeneminen opinnoissa (Haapasalo 2007, 54–64; Aro, Siiskonen, Niemelä, Peltonen, Stenroos & Kulmala 2007, 103–107).

Oppimiseen liittyvä osa-alue	Kielelliseen häiriöön liittyvien vaikeuksien ilmeneminen
Opiskelutilanteet	<ul style="list-style-type: none"> • suoritukset epätasaisia esim. eri aihe- tai taitoalueittain • suullinen ja kirjallinen ilmaisu vaikeaa; tilanteiden välttämistä • vieraisa kielissä vaikeuksia • pitkien ja monimutkaisten ohjeiden seuraamisessa vaikeuksia • ajan tarve suoritustilanteissa suurempi • työskentelyn suunnittelu, toteutus ja arviointi vaikeaa
Kielellinen ilmaisu ja vuorovaikutus	<ul style="list-style-type: none"> • sanojen hakeminen, pronomien runsas käyttö, virheelliset ilmaukset, kiertoilmaukset • puhe niukkaa tai virheellistä • puhe pulppuavaa tai vaikeaselkoista • puheessa ei oteta huomioon kuulijaa
Ymmärtäminen	<ul style="list-style-type: none"> • vaikeuksia ymmärtää lukemaansa tai kuulemaansa • kieliopillisten rakenteiden hahmottamisessa vaikeuksia • kertomusten juonten seuraaminen tai ymmärtäminen vaikeaa
Muistaminen	<ul style="list-style-type: none"> • heikkouksia työmuistissa, kielellisessä tai visuaalisessa oppimisessa sekä nimien, käsitteiden ja vieraan kielen sanojen oppimisessa • opitun nopeassa mieleen palauttamisessa vaikeuksia
Tarkkaavaisuus	<ul style="list-style-type: none"> • tarkkaavaisuus häilyy tai on lyhytkestoista; heikentynyt kyky huomioida olennaista • toiminnan suunnittelu, aloittaminen ja lopettaminen jäsentymättömiä • työskentelytapa hidas tai hätäinen • toimii ennen kuin ajattelee ja vaihtaa tehtävästä toiseen • tehtävien tarkistaminen unohtuu tai ne eivät tule valmiiksi
Lukeminen ja kirjoittaminen	<ul style="list-style-type: none"> • hitaus ja virheellisyys lukemisessa ja kirjoittamisessa • ääneen lukemisessa katkoja, taukoja, toistoja, virheitä, poisjättöjä, rivien yli hyppimistä • kirjallisissa töissä niukkuutta • vaikeuksia ymmärtää luettua
Metakognitiiviset tiedot ja taidot	<ul style="list-style-type: none"> • tavoitteiden ja päämäärien asettaminen ja ymmärtäminen vaikeaa • työskentelyn suunnittelu ja strategioiden pohtiminen hankalaa • vaikeuksia työskentelyn arvioinnissa • ryhmätyöskentely vaikeaa • toiminnan kielellinen kuvaaminen hankalaa
Motoriikka ja havaintotoiminnot	<ul style="list-style-type: none"> • huono käsiala ja kömpelöt kädentaidot • ajan hahmottamisen ja aikataulujen suunnittelun vaikeudet • karttojen lukemisen vaikeuksia, paikkojen löytäminen vaikeaa • aistilyherkkyydet.

4.2 Lukemisen ja kirjoittamisen vaikeudet

Lukemisen ja kirjoittamisen taitoja koskevat vaatimukset kasvavat aikuisuutta kohden mentäessä ja aikuisopiskeluissa. Keskeisiksi vaatimuksiksi nousevat luetun ymmärtäminen ja itsenäinen tekstin tuottaminen. Aikuisten lukutaito määritellään kansainvälisesti taidoksi käyttää kirjoitettua tietoa, jotta pystyisi toimimaan aktiivisesti yhteiskunnassa, saavuttamaan tavoitteitaan sekä laajentamaan omia tietoja ja mahdollisuuksia. Lukutaidolta vaaditaan tekstien merkitysten ymmärtämistä sekä kykyä erilaisten tekstipohjaisten tietojen etsimiseen, tulkitsemiseen ja kriittiseen käyttöön. Kirjallisia tietolähteitä ovat perinteisten lähteiden lisäksi myös monet mediat ja niiden jatkuvasti lisääntyvä kirjallinen materiaali. Opiskeluissa ja työelämässä tekstit ovat yleensä ammattitermejä ja paljon käsitteitä sisältäviä, jolloin ymmärtämisen vaatimukset nousevat myös näissä tilanteissa. (Vauras, Kajamies, Kinnunen & Kiiski-Mäki 2007, 135–137.)

Lukemisen ja kirjoittamisen vaikeuksiin liittyvä tutkimus ja kuntoutus on painottunut pitkään lapsiin ja nuoriin. Aikuiskoulutuksen ja elinikäisen oppimisen korostaman jatkuvan kouluttautumisen myötä lukemisen ja kirjoittamisen vaikeuksien esiintyminen myös aikuisiällä on tullut selkeämmin esille. Aikuisena diagnosoitu lukemisen ja kirjoittamisen vaikeus (lukivaikeus) voi vaihdella monin eri tavoin vakavuudeltaan ja siinä, esiintyykö ongelma lukemisessa, kirjoittamisessa vai molemmissa. Noin kolmasosalla lukivaikeus on vaikea-asteinen, jolloin lukemisessa on paljon virheitä ja se on hidasta, lisäksi oikeinkirjoitus on epävarmaa. Lievemmissä tapauksissa keskeistä on myös hidas lukeminen, mutta muut vaikeudet vaihtelevat yksilöittäin; osalla on lukemisen virheitä, osalla vaikeuksia kirjoittamisessa ja osalla ainoastaan lukeminen on hidasta. Kirjoittamisessa tyypillistä on sen työläys, virheet oikeinkirjoituksessa sekä sähkösanomatyylliset ilmaisut. Teksteistä lukivaikeuksinen ei löydä helposti virheitä. (Leinonen 1998, 58–59.) Seuraavassa taulukossa esitetään lukihäiriön tyypillisimpiä ilmenemismuotoja, joiden ilmeneminen vaihtelee yksilöittäin (taulukko 5).

Taulukko 5. Lukihäiriön tyypillisimpiä ilmenemismuotoja (Kokkinen ym. 2008, 61–62; Hämäläinen, Liias, Taarna & Valkama 2008, 18–19).

Lukihäiriön tyypillisimpiä ilmenemismuotoja	
- lukemisessa esiintyviä vaikeuksia	- kirjoittamisessa esiintyviä vaikeuksia
<ul style="list-style-type: none"> ▪ kirjaimet ja numerot vaihtavat paikkaa 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ kaksoiskonsonantit vaikeita
<ul style="list-style-type: none"> ▪ rivien seuraaminen hankalaa, kirjaimet hyppivät paperilla 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ pitkät ja lyhyet vokaalit (aa, ee jne.)
<ul style="list-style-type: none"> ▪ itse luettuna ymmärtäminen hankalaa, toisen lukemana ymmärtää saman hyvin 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ sanoista puuttuu kirjaimia, tekstistä kokonaisia sanoja
<ul style="list-style-type: none"> ▪ ääneen lukeminen vaikeaa ja hidasta, pitkien sanojen lukeminen takeltelevaa, puhe epäselvää 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ kirjaimet ja numerot vaihtavat paikkaa
<ul style="list-style-type: none"> ▪ sanan loppu tai lyhyt sana voi jäädä pois 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ kirjaimet kääntyvät peilikuvikseen
<ul style="list-style-type: none"> ▪ lukeminen hidasta 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ vaikea erottaa, käytetäänkö t vai d tai äännettä nk vai ng
<ul style="list-style-type: none"> ▪ pitkien sanojen ymmärtäminen hankalaa 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ käsiala vaikeasti luettavaa
<ul style="list-style-type: none"> ▪ lauseiden muistaminen hankalaa 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ sähkösanomatyyliisyys tekstissä
<ul style="list-style-type: none"> ▪ vaikea lukea tekstiä, jos odotetaan nopeaa vastausta. 	

4.3 Tarkkaavaisuuden häiriöt

Tarkkaavaisuutta tarvitaan ihmisen kaikissa toiminnoissa. Tarkkaavaisuudella tarkoitetaan kykyä itse ohjata havaitsemistaan tilanteen tai tehtävän kannalta olennaisiin piirteisiin ja kykyä valita siihen soveltuvat toimintatavat. Samasta asiasta puhutaan käytettäessä käsitettä tarkkaavuus. Tarkkaavuus voidaan jakaa kuuteen eri osatoimintoon: kohdistaminen ja valikoivuus, ylläpitäminen, jakaminen, impulssien kontrollointi, kohteen ja toiminnan joustava vaihtaminen sekä ponnistelu. (Serenius-Sirve 2008.) Tarkemmin näitä osa-alueita ja esimerkkejä, miten vaikeudet niissä voivat ilmetä, kuvataan taulukossa 6.

Taulukko 6. Tarkkaavuuden osatoiminnot ja esimerkkejä niissä olevien vaikeuksien ilmenemisestä (Serenius-Sirve 2008).

Tarkkaavuuden osatoiminto	Toiminnon kuvaus	Esimerkkejä vaikeuksien ilmenemisestä
Kohdistaminen ja valikoivuus	kyky kiinnittää huomio olennaisiin ärsykeisiin	olennaisen piirteen löytäminen tehtävästä tai tilanteesta vaikeaa huomiota herättävät ärsykkeet häiritsevät tarkkaavuuden kohdistamista olennaiseen
Ylläpitäminen	kyky pysyä tehtävässä riittävän kauan; pitkäjänteisyys	vaikeuksia pysyä itsenäisesti tehtävässä tai suunnitelmassa poikkeaa aiheesta herkästi häiriöherkkyys
Jakaminen	kyky tehdä useampaa asiaa tai huomioida useita asioita samanaikaisesti	vaikea toimia ja kuunnella ohjeita samaan aikaan useamman asian mielessä pitäminen samanaikaisesti vaikeaa
Impulssien kontrollointi	kyky ehkäistä ensisijaisia reaktiopyrkimyksiä	toimii, ennen kuin ajattelee vastaa, ennen kuin on lukenut tai kuullut kysymyksen loppuun sisäinen tai ulkoinen ärsyke saa toimimaan toisin kuin on tarkoitus
Kohteen ja toiminnan joustava vaihtaminen	kyky vaihtaa tilanteen mukaan suoritustapaa tai toimintaa ja löytää vaihtoehtoja	siirtymätilanteissa vaikeuksia toiminta kaavamaista uusia asioita kohtaan muutosvastarintaa
Ponnistelu	kyky ponnistella tehtävän vaikeutuessa	tehtävien vaikeutuessa lukkiutuminen tai luovuttaminen samojen toimintatapojen toistaminen, vaikka ne olisi todettu hyödyttömiksi.

Vaikeudet tarkkaavaisuudessa ilmenevät usein käyttäytymisen säätelyssä ja oman toiminnan ohjauksessa. Toiminnanohjaus voidaan jaotella kolmeen eri osavaiheeseen. Ensimmäisenä vaiheena on kyky suunnitella omaa toimintaa etukäteen. Ongelmat tässä näkyvät mm. vaikeutena kuvata toiminnan eri vaiheita etukäteen ja vaikeutena hahmottaa, mitä välineitä tarvitaan tai mitä toimintavaihtoehtoja suunniteltavaan toimintaan on käytettävissä. Toisena vaiheena on toiminnan aloittaminen ja kyky edetä suunnitelman mukaan. Vaikeudet näkyvät mm. siten, että toiminnan aloittamiseen ei pelkkä ohje riitä, vaan tarvitaan muuta ohjausta, juututaan epäolennaisiin asioihin tai ei osata siirtyä toiminnan osavaiheesta

toiseen. Kolmantena osavaiheena on kyky arvioida omaa toimintaa, suunnitelmaa ja lopputulokseen vaikuttavia tekijöitä. Vaikeudet näkyvät hankaluutena kuvata toimintaa ja sen vaiheita, eritellä tulokseen vaikuttaneita tekijöitä ja hyödyntää palautetta. (Serenius-Sirve 2008.)

Tarkkaavaisuus voi häiriintyä monista eri syistä ja useissa tilanteissa ilman, että puhuttaisiin vielä tarkkaavaisuuden häiriöistä. Diagnoosiin edellytetään, että oireita on tavallista enemmän, ne haittaavat selvästi elämää, ovat kestäneet yli puoli vuotta, esiintyvät eri elämäntilanteissa eivätkä liity johonkin muuhun psykiatriseen häiriöön. (Michelsson 2002, 7.)

Tarkkaavaisuushäiriöt on jaettu karkeasti kahteen eri muotoon; ADHD (myös AD/HD, eli attention deficit / hyperactivity disorder) ja ADD (attention deficit disorder). ADHD on yleisempi muoto, ja siinä piirteinä ovat vaikeudet hallita omaa toimintaa ja sen suunnittelua. Lisäksi käyttäytyminen on korostuneesti ylivilkasta ja impulsiivista. ADD on harvinaisempi ja vaikeammin tunnistettava muoto, koska siihen ei liity impulsiivista ja ylivilkasta käyttäytymistä. Tarkkaavuus ei kohdistu siihen, mihin pitäisi, ja käyttäytyminen voi olla vetäytyvää ja työskentely hidasta. (Korhonen 2004, 13–14.)

Tarkkaavaisuushäiriöihin liittyy usein myös muita oppimista vaikeuttavia oireita eriasteisina. Yleisimpiä ovat lukemisen ja kirjoittamisen vaikeudet, kielellisen kehityksen vaikeudet, hahmottamisvaikeudet ja motoriikan ongelmat. Myös käyttäytymiseen liittyviä häiriöitä ja mielenterveyden ongelmia esiintyy. (Korhonen 2004, 14.)

Tarkkaavaisuuden ongelmat ja keskittymishäiriöt voivat helpottua iän myötä, mutta usein ne jatkuvat nuoruuteen ja aikuisuuteen. Oppimiseen ja sosiaaliseen selviytymiseen liittyvät mielenterveyden ongelmat voivat lisääntyä iän myötä opiskeluvaatimusten ja vuorovaikutussuhteiden laajentuessa. (Michelsson 2002, 11–12.) Aikuisena tavallisin oire on tarkkaavaisuushäiriö ilman huomattavaa ylivilkkautta. Keskittyminen on vaikeaa, tehtävät vaihtuvat usein, ja pienet asiat häiritsevät helposti suoritusta. Lisäksi voi ilmetä levottomuutta, impulsiivisuutta,

jatkuvaa puhetta, nopeaa väsähtämistä tehtävään, vaikeuksia ajankäytön suunnittelussa ja tehtävien organisoinnissa. Suurella osalla on ongelmia lukemisessa ja kirjoittamisessa sekä itsensä ilmaisemisessa. Usealla on ongelmia myös motoriikassa, muistamisessa, hahmottamisessa, oppimisessa ja kommunikaatiossa, mielenterveydessä ja käyttäytymisessä. Vaikka aikuisella ei olisikaan varsinaisesti lukemisen ja kirjoittamisen vaikeuksia, voi keskittymisen vaikeus häiritä lukemista ja kirjoittamista huomattavasti. (Michelsson 2002, 36–37; Michelsson, Miettinen, Saresma & Virtanen 2003, 32–34.)

4.4 Aspergerin oireyhtymä

Aspergerin oireyhtymä on autismikirjioon kuuluva alaryhmä, johon liittyvät tyypillisinä oireina vaikeudet vastavuoroisessa sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, stereotyyppiset toiminnot ja (tai) liikeradat, äärimmäiset kiinnostuksenkohteet, kömpelö motoriikka, poikkeavuudet kielen merkityksissä ja sosiaalisessa käytössä, vaikeudet keskustella toisten kanssa ja usein viivästynyt kielenkehitys, konkreettinen puheen ymmärtäminen ja tulkitseminen ja pikkutarkka puhe. Oireet voivat vaihdella eri vahvuisina yksilöittäin. Oireyhtymän yleispiirteet säilyvät yksilön elämän ajan suhteellisen pysyvinä, joskin eri elämänvaiheissa tapahtuvat muutokset voivat vaikuttaa oireisiin joko voimistaen tai lieventäen niitä, kuten ihmisillä elämänmuutokset muutoinkin vaikuttavat. (Gillberg 2000, 156, 161; Attwood 2005, 12–24.)

Sosiaalisessa käyttäytymisessä Asperger-henkilöillä (käytetään myös lyhennettä AS-henkilö) on tyypillisesti vaikeuksia vastavuoroisissa sosiaalisissa vuorovaikutussuhteissa sekä ei-sanallisessa kommunikaatiossa ja sen tulkitsemisessa. Toiminta voi olla itsekeskeistä ja sosiaalisissa suhteissa sivustaseuraavaa; käyttäytymissäännöistä kirjoittamattomien sääntöjen tunnistaminen ja niiden mukaan toimiminen on vaikeaa. (Attwood 2005, 31–40.)

Kielenkäyttö voi olla Asperger-henkilöillä eri tavoin normaalista poikkeavaa, erityisesti kun se liittyy sosiaalisiin suhteisiin. Keskustelun taidot voivat olla puutteellisia; keskusteluavaukset ovat sopimattomia, keskustelu ei pysy käynnissä tai

aihe vaihtuu kesken kaiken, ajattelemattomia toteamuksia tulee jne. Sanoja, lauseita, kielikuvia ja myös kuvia AS-henkilö tulkitsee helposti hyvin kirjaimellisesti, samoin leikin ja kiusoittelun ymmärtäminen on vaikeaa. Puheen melodia, painotukset ja rytmit voivat ilmaisussa kuulostaa yksitoikkoiselta ja pitkästyttävältä, tai puhe voi olla ylitarkasti huoliteltua ja korostettua. Puhe voi käsite- ja sanavalinnoiltaan olla hyvin pikkutarkkaa ja ylimuodollista, ja siinä voi esiintyä omintakeisia, itse keksittyjä sanoja. AS-henkilö voi puhua paljon tai hyvin vähän, ja lisäksi osa puheesta voi olla ääneen ajattelua. Kielenkäyttöön liittyvät myös toisaalta tarkkakuuloisuus ja kuulovääristymät; AS-henkilön on vaikea keskittyä yhden henkilön puheeseen, jos ympäristössä on muita puhujia tai ääniä. (Attwood 2005, 79-103.)

Selvimpiä Aspergerin oireyhtymän kriteereitä ovat erityiset kiinnostuksen kohteet ja rutiinit. AS-henkilö uppoutuu helposti johonkin kohteeseen tai asiaan, ja se hallitsee hänen elämäänsä ja puhettaan. Rutiinien toistamisen tarve on hyvin vahva, ja myös ne voivat hallita koko olemassaoloa. (Attwood 2005, 105–110; Gillberg 2000, 159.) Liikkumisessa ja motoriikassa AS-henkilöillä esiintyy kömpelyyttä, ja joillakin tulee aikuisiällä esiin myös erilaisia liikehäiriöitä, kuten nykimistä ja silmien räpyttelyä (Attwood 2005, 122 – 123). Tosin näiden merkitys aikuisiällä opiskelussa, työssä ja elämässä on vähäisempi kuin lapsuudessa ja nuoruudessa.

Aspergerin oireyhtymään liittyy myös kognitioiden erityispiirteitä. AS-henkilön on vaikea ymmärtää toisten ajatuksia ja näkökulmia (mielen teoria), hänellä on usein hyvä muisti tosiasioissa tai erilaisissa pikkuseikkoja; ajattelussa joustaminen voi tuottaa hankaluuksia, lukemisen, kirjoittamisen ja laskemisen taidot voivat vaihdella erittäin hyvistä heikkoon; mielikuvituspitoinen ”sisäinen elämä” voi olla hallitsevaa tai mielikuvituksen ja todellisuuden erottaminen vaikeaa. Lisäksi AS-henkilö voi ajatella hyvin visuaalisesti, mikä voi olla hankalaa silloin, kun opetus ja oppiminen perustuvat kieleen ja kielellisen ajattelun varaan. (Attwood 2005, 133–152.)

Erilaiset aistilyherkkyydet voivat liittyä myös Aspergerin oireyhtymään. Yleisimmät yliherkkyydet liittyvät ääniin ja kosketukseen, mutta myös muihin aisteihin liittyvää

yliherkkyyttä esiintyy. Aistikokemukset voivat tuntua sietämättömän voimakkailta ja siten häiritä elämää hyvinkin paljon. (Attwood 2005, 153.)

4.5 Mielenterveyden ongelmat

Mielenterveys on suhteellinen käsite, joka määritetään jokaisessa kulttuurissa omalla tavallaan yhteiskunnan käyttäytymisnormien sisällä. Mielenterveyden tila voi vaihdella yksilöllä, kuten terveydentila muutoinkin. (Toivio & Nordling 2009, 84–85.) Mielenterveyden järkkyyssä yksilöllä voi ilmetä erilaisia psyykkisiä sairauksia. Tässä käsitellään lyhyesti niistä yleisimpiä: ahdistuneisuushäiriötä, masennusta ja psykooseja.

Ahdistuneisuushäiriöt

Ahdistuneisuus on normaalia kaikilla ihmisillä tietyissä tilanteissa ja tiettyyn rajaan asti, mutta sen tullessa koko elämään häiritseväksi tunnetilaksi puhutaan ahdistuneisuushäiriöstä. Tällöin ahdistuneisuus on elämää hallitsevaa, pitkäkestoista sekä opiskelua, työntekoa ja ihmissuhteita häiritsevää. Ahdistuneisuushäiriötä ovat mm. yleistynyt ahdistuneisuus ja paniikkihäiriö. (Turtonen 2006, 16–17; Toivio & Nordling 2009, 95.) *Yleistyneessä ahdistuneisuushäiriössä* ahdistuneisuus on kestänyt pitkään, ja se on jatkuvaa. Oireina on jännittyneisyys fyysisesti ja psyykkisesti. Monet asiat huolestuttavat ja murehduttavat, ja psyykkisiä oireita voi olla paljon univaikeuksista levottomuuteen ja muistiongelmiin. Fyysisinä oireina on erilaisia psykosomaattisia oireita erilaisista kivuista lihasjännitystiloihin, vapinaan ja huimaukseen. *Paniikkihäiriössä* ahdistus on kohtauksenomaista ja voimakasta. Oireina voivat olla tukehtumisen tunne, kiihtynyt syke, huimaus, tärinä tai vapina, kuristumisen tunne, hikoilu, pahoinvointi, itsekontrollin menettämisen pelko, epätodellisuuden tunne ja kuolemanpelko. Paniikkihäiriötä voivat ylläpitää mm. pelkoa herättävien tilanteiden välttäminen, virheelliset uskomukset, jämäkkyuden puute, omaa itseä koskevat liialliset vaatimukset ja stressaava elämäntyyli. Paniikkihäiriön hoitoon tarvitaan kuntoutusta ja erilaisia itsehoitokeinoja. Myös *erilaiset pelot* voivat aiheuttaa ahdistustiloja. Yleisimpiä näistä ovat sosiaaliset pelot, jotka liittyvät erilaisiin sosiaalisiin tilanteisiin, jolloin jännittäminen on niin voimakasta, että se estää osallistumista sosiaalisiin tilanteisiin tai kokoontumisiin.

Yksilön reaktiot näissä tilanteissa ovat paniikkihäiriön tyyppisiä, ja pelkkä ajatus sosiaalisesta tilanteesta voi laukaista oireet. (Toivio & Nordling 2009, 95–99.)

Masennus

Puhekielessä masennuksella tarkoitetaan yleisesti ohimenevää hetkellistä tunnetilaa. Kun masentunut mielialan muuttuu pysyvämmäksi tilaksi ja siihen liittyy mielialan huomattavaa laskemista, puhutaan jo masennuksesta, joka luokitellaan mielenterveyden häiriöksi. Masennustila on yksilön kokemusmaailmassa epämiellyttävää ja vaikuttaa toimintakykyyn ja kokemusmaailmaan. Pääoireina masennukseen liittyvät masentunut mieliala, kyvyttömyys tuntea mielenkiintoa ja mielihyvää sekä kyvyttömyys nauttia elämästä. Lisäksi esiintyy voimattomuuden tunteita, väsymistä ja aktiivisuuden vähentymistä. Muina oireina voi olla keskittymis- ja tarkkaavaisuuskyvyn heikkenemistä, itse- ja omanarvontunnon vähenemistä, syyllisyyttä ja arvottomuutta, pessimistisiä tulevaisuudenkuvia, itsetuhoisia ajatuksia, uni- ja syömishäiriöitä. (Toivio & Nordling 2009, 104–105; Turtonen 2006, 11–16.)

Psykoosit

Psykooseissa kosketus todellisuuteen heikentyy joko laajasti tai rajatusti. Erilaiset ulkoiset ja sisäiset ärsykkeet voivat sekoittua niin, ettei henkilö tiedä, mikä on totta ja mikä ei. Henkilöllä on tällöin erilaisia aistiharhoja; hän kuulee ääniä, joista ei pysty erottamaan, ovatko ne todellisia vai eivät, samoin näkö-, tunto-, kosketus- ja makuaistimukset voivat olla vääristyneitä. Psykoosiin sairastuneen elämä on jäsentymätöntä, ja tuntuu pelottavalta ja ennalta arvaamattomalta; hänen puheensa, ajattelunsa ja toimintansa voivat olla muista epäloogista ja käsittämätöntä.

Skitsofreniassa ja sen eri muodoissa erilaiset harhat, hallusinaatiot ja vääristymät ajattelussa ovat keskeisiä oireita. Skitsofrenia jaetaan alamuotoihin hieman toisistaan poikkeavien oireiden, sairastumisiän ja ennusteen perusteella. Hebefreeninen skitsofrenia alkaa usein nuorena, ja siihen liittyy ajattelun ja toiminnan laaja-alaista hajanaisuutta; mm. sekavia puheita, ennustamatonta käyttäytymistä, oman itsen laiminlyöntiä ja sosiaalista välinpitämättömyyttä. Katatonisessa skitsofreniassa esiintyy yleisten oireiden lisäksi liikkeiden häiriöitä (esim. eri asentoihin jähmettymistä) ja omaan ajatusmaailmaan vajoamista. Paranoidisessa skitsofreniassa keskeistä ovat erilaiset harhaluulot ja niiden vallassa oleminen. Joskus sairaus

esiintyy kapea-alaisena niin, että elämä sujuu kohtalaisen normaalisti, mutta harhat liittyvät vain johonkin pieneen, rajattuun kohteeseen. Residuaalisessa skitsofreniassa ei näy sairauden aktiivisia oireita, vaan henkilö on vetäytyvä, hänellä on harhaluuloja, ja käyttäytymiseen liittyy erilaisia outoja piirteitä. Erilaistumaton skitsofrenia on muoto, jossa erilaisia sairauden piirteitä esiintyy, mutta diagnosointi mihinkään tiettyyn sairausluokkaan ei ole selvä. Psykooseihin luokitellaan myös *kaksisuuntainen mielialahäiriö*, missä mieliala vaihtelee henkilöllä maanisesta depressiiviseen ja takaisin. Maanisessa tilassa mieliala on noussut, toiminta on aktiivista, eikä ajattelu ole realiteettien mukaista. Vaiheen aikana henkilöllä voi olla suuruusharhoja, vähentynyttä unentarvetta, pakonomaista puheen tarvetta ja korkealentoisia ajatuksia, keskittymisen ja tarkkaavuuden vaikeuksia ja lisääntynyttä toiminnallisuutta sekä impulsiivisuutta. Masennusjakso on vastaavanlainen kuin pelkkää masennusta sairastavilla. (Toivio & Nordling 2009, 119–129.)

Mielenterveyden ongelmat vaikuttavat kokonaisvaltaisesti yksilöön ja hänen toimintakykyynsä. Mielenterveyden järkkyyessä myös oppimiseen ja siihen liittyvään sosiaalisen vuorovaikutuksen tilanteisiin voi ilmaantua monenlaisia ongelmia. Ongelmat saattavat liittyä oman toiminnan jäsentämiseen, itse oppimistoimintaan ja sen arviointiin, keskittymiseen ja tarkkaavuuteen, aktiivisuuden tilaan sekä sosiaalisiin tilanteisiin osallistumiseen.

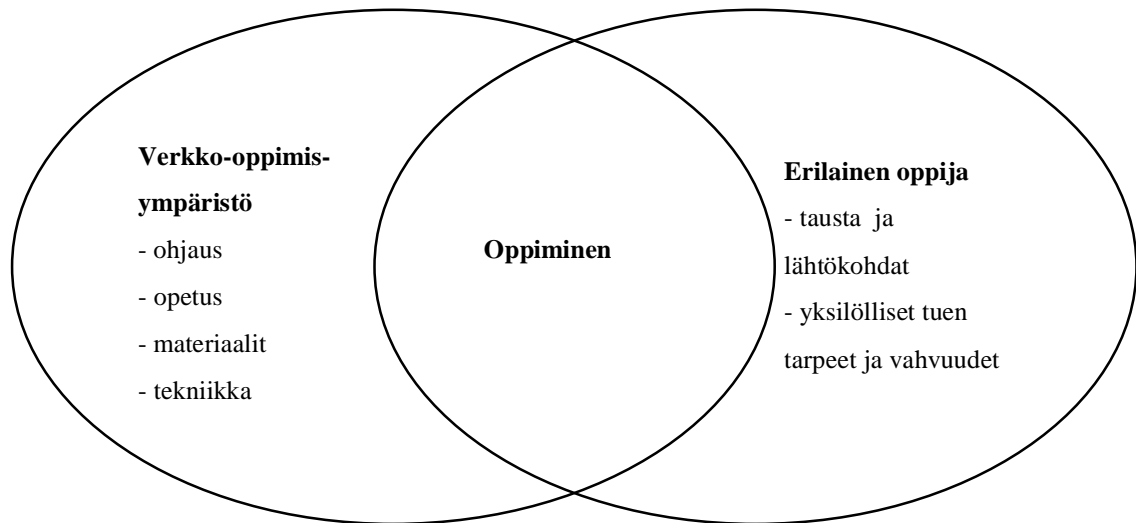
5 ERILAINEN OPPIJA VERKKO-OPPIMISYMPÄRISTÖISSÄ

5.1 Kokoava viitekehys ja luotettavuus

Kokoava viitekehys

Erilaisen oppijan oppimista verkko-oppimisympäristöissä voidaan jäsentää jakamalla verkko-oppimisympäristöön ja erilaiseen oppijaan liittyvät asiat omiksi kokonaisuuksiksi. Se, miten verkko-oppimisympäristö ja siihen liittyvät ominaisuudet ja toiminnot vastaavat yksilön tarpeita ja tavoitteita, määrittävät, millaista yksilön oppiminen on. Tätä havainnollistan seuraavassa kuviossa (kuvio 1).

Kuvio 1. Kokoava viitekehys: erilainen oppija, oppiminen ja verkko-oppimisympäristö.

Erilainen oppija omaa henkilökohtaisen oppimis- ja elämänselän, henkilökohtaiset lähtökohdat ja tavoitteet sekä yksilölliset tuen tarpeet ja vahvuudet suhteessa opiskeluihin. Verkko-oppimisympäristö puolestaan sisältää opiskelun puitteet ja tukijärjestelmän; ohjauksen, opetuksen ja materiaalit tietyssä teknisessä sovelluksessa. Oppiminen tapahtuu näiden elementtien vuorovaikutuksen tuloksena. Mitä enemmän ympäristö pystyy vastaamaan yksilön tarpeisiin ja tavoitteisiin, sitä täydellisempää oppiminen on.

Luotettavuus

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa on oletuksena, että todellisuutta voi olla useita, jolloin tutkimuksella osoitetaan tietty tai tietyjä näkökulmia ilmiöstä. Luotettavuutta tarkastellaan vastaavuuden, siirrettävyyden, tutkimustilanteen arvioinnin ja vahvistettavuuden näkökulmista. (Tynjälä 1991, 390–392.) Hanketyöhön liittyi teemakysely, jolla pyrittiin selvittämään kokemuksia ja näkökulmia erilaisten oppijoiden verkko-opiskelusta ja -oppimisesta. Kyselyyn tuli kolme vastausta, joista sain kolme erilaista näkökulmaa ilmiöön. Kyselyn vastauksia käsitellessä pyrin säilyttämään vastaajan näkökulman alkuperäistä vastaavana. Luotettavuutta vastaavuuden osalta olisi voinut lisätä vielä pyytämällä kyselyihin vastanneita kommentoimaan tekemiäni luokitteluja ja vastausten käsittelyä. Tulosten siirrettävyys ei suoraan ole mahdollista kaikkien erilaisten oppijoiden ollessa

kyseessä, vaan siirrettävyys riippuu siitä, miten hyvin kyselyssä esille tullut konteksti vastaa sovellettavaa kontekstia. Niinpä sovelluksen mahdollisuuksien arvioimisen vastuu on myös tulosten hyödyntäjällä. Tutkimuksen toteutin melko väljällä teemakyselyllä. Tarkoitukseni oli pitää kysymykset riittävän laajoina, jolloin en rajaisi vastaajien näkökulmia asiaan liikaa. Joiltakin osin kysymykset saattoivat olla hieman liian yleisiä. Niitä olisi voinut tarkentaa erilaisin esimerkein, jolloin teemaan liittyviä sisältöjä olisi voinut hahmottaa hieman helpommin. Toiseksi kyselyyn vastanneille olisi voinut tehdä lisäksi haastattelun, jolloin vastauksia olisi voinut tarkentaa ja näkökulmia ilmiöön laajentaa vielä lisää. Kysely toteutettiin keväällä ja vastausaika oli kohtalaisen lyhyt, mikä saattoi vaikuttaa vastaajien pieneen lukumäärään. Kyselyä laatiessani ja vastaajien näkökulmia jäsentäessäni pyrin tarkastelemaan ilmiötä neutraalisti ja tiedostaen, että oma subjektiivinen näkökulma määrittää mitä asioita otan esille ja mitä jätän pois. Tämän suhteen luotettavuutta olisi voinut vielä parantaa ulkopuolisen henkilön suorittama kyselyn ja kyselyn tulosten koonnin arviointi.

5.2 Kokemuksia ja näkökulmia – teemakyselyn tuloksia

5.2.1 Erilaisia oppijoita

Tähän kehittämishanketyöhön liittyvän kyselyn vastauksissa nousi esille, että verkko-oppimisympäristöissä opiskelee oppimisen haasteiltaan monenlaisia opiskelijoita. Opiskelijoiden joukossa on sellaisia, joilla on vaikeuksia joko lukemisessa ja (tai) kirjoittamisessa, hahmottamisessa, matematiikan oppimisessa, sosiaalisissa tilanteissa toimimisessa, tai saattaa olla neurologisia sairauksia, liikuntavamma, aistielinten ongelmia, mielenterveysongelmia tai apuvälineiden tai avustajan tarvetta. Verkko-opetuksen nähdään toimivan hyvin erilaisten oppijoiden ollessa kyseessä, joskin yksilölliset tarpeet tulee ottaa huomioon siinä samoin kuin opetuksen muussakin järjestämisessä. Opiskelu verkon kautta sopii joillekin ilman erityisiä tukijärjestelyitä mainiosti, joidenkin kohdalla ohjausta ja tukea oppimiseen tarvitaan enemmän. Osalle verkko-opetus mahdollistaa väyliä, joita ei ennen ole ollut käytettävissä. Tuen tarve vaihtelee opiskelijoilla hyvinkin paljon. Opettajalta tai ohjaajalta vaaditaan aikaa ja resursseja paitsi ohjaukseen, myös materiaalien ja

sisältöjen miettimiseen erityistä tukea tarvitsevan näkökulmasta, mutta myös niin, että se palvelee kaikkia kyseisen kurssin opiskelijoita.

5.2.2 Tuen tarpeen ilmeneminen ja ongelmia

Erityisen tuen tarve verkko-oppimisessa on kyselyn vastausten mukaan näkynyt korostuneena ohjauksen tarpeena sekä kirjalliseen materiaaliin liittyvinä ymmärtämisen ja hahmottamisen vaikeuksina.

Ohjauksessa tuen tarve haastaa opettajan tai ohjaajan vastaamaan monenlaisiin oppimiseen ja sen tukemiseen liittyviin kysymyksiin sekä pohtimaan oman ohjauksen sisältöjä ja siihen käytettävissä olevia resursseja. Erilaiset oppijat ovat myös keskenään hyvin erilaisia, jolloin tietoa, paitsi erilaisista oppijoista, myös erilaisista ohjaustilanteista ja niihin liittyvästä vuorovaikutuksesta kaivataan lisää. Ohjaukseen liittyvät asiat vaihtelevat opiskelutekniikkaan liittyvistä kysymyksistä hyvinkin henkilökohtaisiin oppimisen ongelmiin.

Verkko-oppimiseen liittyy paljon kirjallista materiaalia, jota joidenkin opiskelijoiden on vaikea hahmottaa ja ymmärtää niiden sisältöä. Myös sivustojen ulkoasut ovat joillekin opiskelijoille sekavia taustavärien ja -kuvioiden, monenlaisten tekstityyppien ja niiden väri vaihteluiden, tiiviin tekstin sekä sivujen tekstiasetteluiden vuoksi. Pelkkä sivuston ulkoasu voi häiritä havaitsemista niin, että sisältö jää opiskelijalle epäselväksi.

Verkko-oppiminen voi vaatia erityistä tukea tarvitsevalta opiskelijalta enemmän aikaa kuin muilta kurssille osallistuvilta. Ohjauksessa ja kurssin ajankäytön suunnittelussa tämän huomioon ottaminen on joskus vaikeaa, vaikka yleensä verkkokurssit ovat ajankäytöltään opiskelijan suuntaan joustavia ja väljiä.

5.2.3 Tuen tarpeisiin vastaaminen ja onnistumisia

Ohjauksessa ja oppimisen tukemisessa korostuvat yksilöllisyys ja yksilön tarpeista lähtöisin olevan toiminnan merkitys. Opiskelijoiden tarpeet ovat hyvin erilaisia,

jolloin jokainen opiskelija on kohdattu yksilönä ja pohdittu yhdessä, mikä asia askarruttaa ja miten siihen voitaisiin löytää ratkaisu. Yksilöllisten tarpeiden kohtaaminen on auttanut oppimista ja antanut tukea jatkaa opintoja eteenpäin. Ajallisesti ohjauksen ja oppimisen tukemisen on koettu vievän runsaasti aikaa, ja sen huomioon ottamiseen tarvittaisiin tukea myös työnantajan suunnalta.

Opiskelu ja ohjaus verkossa mahdollistavat ajallisesti joustavan ohjauksen ja oppimisen. Ohjaajalle tai opettajalle sekä opiskelijalle jää aikaa ajatteluun ja prosessointiin niin, että asioita ehtii paremmin työstämään ja pohtimaan erilaisia vaihtoehtoja. Ohjauksessa ei kuitenkaan nähdä pitkää viivettä hyvänä, vaan asioihin on sekä ohjaajan tai opettajan että opiskelijan näkökulmasta hyvä puuttua suhteellisen nopeasti ongelmien tai ohjauksen tarpeen ilmetessä. Ohjauksessa korostuvat sekä opiskelijan että opettajan/ohjaajan näkökulmasta kannustavuus ja realismi. Myös kasvokkain tapahtuva ohjaus ja vuorovaikutus nähdään hyvin tarpeellisenä ja hyödyllisenä ja joillekin opiskelijoille jopa välttämättömänä.

Ohjaajan antama tuki ja vinkit ovat oppimisen kannalta merkityksellisiä, mutta myös vertaisryhmän eli muiden opiskelijoiden kanssa käydyt keskustelut voivat olla hyvin tärkeitä. Myös vuorovaikutus ja asioista keskustelu toisten opiskelijoiden kanssa antavat tukea ja kannustusta omiin opintoihin.

Sisältöön liittyvissä ongelmissa tekstipohjaista materiaalia on selkiytetty, lyhennetty ja (tai) yksinkertaistettu. Kuvien ja muun havaintomateriaalin käyttö on nähty hyväksi ja tarpeelliseksi tueksi kirjalliselle materiaalille. Joillekin opiskelijoille kirjallinen materiaali on se muoto, mikä omalle oppimiselle sopii parhaiten, jolloin materiaali perinteisimmässä muodossaan ei välttämättä tuota oppimiselle esteitä, vaan esteet ovat muilla osa-alueilla. Opiskelijan kanssa keskustelu nähdään myös materiaalien ja sisältöjen näkökulmasta tärkeänä; on hyvä tietää, mitä asiaa ei ole ymmärretty ja mikä on jo selvää.

5.3 Erityisen tuen tarve haasteena verkko-opetuksessa ja -ohjauksessa

Useimmat opiskelijat ovat jossain vaiheessa opintoja käyttäneet tieto- ja viestintäteknikkaa jollain tavalla hyödyksi. Osalle verkko-oppimisympäristöjen käyttö on täysin uusi opiskelumuoto, joka jo sinällään uutena oppimisympäristönä voi vaatia sopeutumista tilanteeseen. Joillekin erityistä tukea tarvitseville henkilöille yleensä uusiin tilanteisiin siirtyminen aiheuttaa jonkin asteisen kriisin, jolloin myös opiskelun tapahtuminen verkkoympäristössä voi olla jo itsessään oppimisen este. (Vauras, Kinnunen & Salonen 2006, 252.)

Uuteen toimintaympäristöön siirryttäessä opiskelija tarvitsee riittävästi perehdytystä, opastusta ja tukea. Oppimisympäristön käyttöön opastuksessa voi riittää siitä kertova kirjallinen tai kuvallinen materiaali, mutta yksilön tarpeista riippuvalla, henkilökohtaisesti annetulla ohjauksella voi olla ratkaiseva merkitys opintojen aloittamiseen ja niissä etenemiseen.

Verkossa käytetään paljon kirjallisessa muodossa olevaa materiaalia sekä vieraskielisiä tekstejä ja linkkejä. Lukemiseen ja kirjoittamiseen voi liittyä haasteita monella eri oppijalla, vaikka varsinaista lukemisen ja kirjoittamisen vaikeutta ei olisikaan. Näissä ongelmat esiintyvät yksilöllisesti, ja myös niihin vastaaminen on yksilöllistä. Yleisesti auttavia tekijöitä on riittävän ajan antaminen, opiskelutekniikoiden tarkistaminen ja harjoittelu, havainnollinen ja selvä materiaali, vaihtoehtoisten työtapojen käyttö, tekniikan käyttö apuna jne.

Mikäli jo äidinkielen lukeminen ja (tai) kirjoittaminen tuo ylimääräisiä haasteita oppimiseen, on yleensä haasteita myös vieraskielisen materiaalin käytössä. Heikko vieraiden kielten taito tai kirjallinen ilmaisu voi joissakin tapauksissa olla esteenä tai rajoittamassa verkon käyttöä oppimisessa. Verkossa kirjoittaminen voi myös köyhdyttää kirjallista ilmaisua, jolloin tekstit voivat olla lyhyitä, niissä käytetään lainasanoja ja lyhenteitä, kieli voi olla sähkösanomamaista ja siitä voi puuttua kuvailevuus (Haasio 2001, 18). Köyhtyneen kielen käyttö voi omalta osaltaan vaikeuttaa ymmärtämistä, jos kielellisen ilmaisun ymmärtäminen on yleisestikin heikkoa.

Verkkoympäristöissä sosiaalinen vuorovaikutus puuttuu tai on toisenlaista kuin kasvokkaisessa opetuksessa ja ohjauksessa (Haasio 2001, 19). Joissakin opinnoissa vuorovaikutusta ei edellytetä opintokokonaisuuteen kuuluvaksi, jolloin vuorovaikutuksen puuttuminen haittana tai hyötynä on yksilökohtaista. Usein verkko-opiskeluun liittyy kuitenkin tavalla tai toisella yhteydenpitoa tai keskusteluja muun opiskelijaryhmän ja/tai ohjaajan kanssa. Mikäli vuorovaikutus tapahtuu tekstipohjaisena ilman kuvaa, voi oma ilmaisu kirjallisesti olla syystä tai toisesta vaikeaa. Toisaalta myös videovälitteinen vuorovaikutustilanne voi olla joillekin opiskelijoille vaikeaa tai jopa ylivoimaista. Näissä tilanteissa opiskelijan ohjaus ja tuki osallistumiseen on tärkeää sekä ohjaajalta tai opettajalta että muulta vertaisryhmältä. Ilmapiirin tulisi olla vuorovaikutusta tukevaa. Vuorovaikutukselle voidaan sopia myös pelisääntöjä ja keskustella verkossa tapahtuvan vuorovaikutuksen tavoitteista ja toimintatavoista joko yksittäisen opiskelijan tai koko ryhmän kanssa.

Vuorovaikutukseen liittyy keskeisenä kielenkäyttö, koska oheisviestintä jää joko kokonaan pois (tekstipohjaiset välineet) tai on puutteellista (videoyhteydet). Selkeä kieli ja ilmaisu auttavat kaikkia opiskelijoita, mutta erityisesti niitä, joilla on vaikeuksia ymmärtää kielellisiä ilmauksia tai kirjoitettua tekstiä.

Verkko-oppimisessa keskeistä on itsenäinen työskentely ja oman toiminnan suunnittelu ja ohjaaminen. Myös ajankäyttö ja sen hallinta ovat osa toiminnan suunnittelun taitoja. Opiskelut voivat kaikilla jumittua jossain vaiheessa, mutta erityistä tukea tarvitsevista opiskelijoista useat tarvitsevat tukea opintojensa suunnitteluun ja etenemisen edistämiseen jossain tai useammassa vaiheessa opintoja. Opiskelijan olisi hyvä saada tukea ja ohjausta heti opintojen alussa, erilaisissa siirtymävaiheissa ja aina tarpeen mukaan.

Opintosuunnitelman tekeminen aikatauluineen yhdessä ohjaajan kanssa voi olla hyvä tuki opintojen alkaessa ja koko oppimisprosessin ajan. Tällöin tärkeää on liittää suunnitelmaan myös seuranta, jolloin yhdessä tarkistetaan missä mennään ja mihin ja millaista tukea milloinkin tarvitaan. Jo pelkkä suunnitelman olemassaolo ja tieto sen seurannasta voi olla tärkeä opintokokonaisuutta jäsentävä tekijä. Toisinaan tarvitaan

vielä yksityiskohtaisempia suunnitelmia opintojen etenemisen edistämiseksi. Esimerkiksi tehtäviä tai koulutukseen liittyviä osakokonaisuuksia voidaan tarvittaessa pilkkoa erilaisiin työskentelyvaiheisiin, joiden suorittamiseksi tehdään suunnitelma, jota seuraamalla opinnot etenevät vähän kerrallaan. Myös erilaisten symbolien ja havaintomateriaalin käyttö suunnitelmien tukena voi auttaa jäsennyksessä ja hahmottamisessa.

Taulukkoon 7 olen koonnut keskeisimpiä verkko-opetukseen liittyviä piirteitä, joissa oppimisen haasteita esiintyy, eriteltyt joitakin esimerkkejä, milloin asia voi olla haaste, ja esittänyt, miten niihin voisi vastata.

Taulukko 7. Verkko-opetus haasteena oppimiselle.

verkko-opetuksen piirre	voi olla haaste, jos opiskelijalla/-lle on esim.	miten vastata haasteeseen; esimerkkejä
tekniikka	<ul style="list-style-type: none"> • tekniikan käyttö vierasta • uusien toimintatapojen haltuunotto vaikeaa 	<ul style="list-style-type: none"> • ohjaus oppimisympäristön käyttöön ja verkkopohjaiseen opiskeluun • tarvittaessa henkilökohtainen ohjaus
lukeminen	<ul style="list-style-type: none"> • lukivaikeus • keskittymisen tai tarkkaavuuden ongelmia • hahmottamisen vaikeuksia • kielellisiä vaikeuksia 	<ul style="list-style-type: none"> • aikaa enemmän • opiskelutekniikoiden harjoittelu/ tai tarkistaminen • tekstejä äänitiedostoina, luentoja ja muuta materiaalia videoina tms. • havainnollistettu materiaali • tekstien ja materiaalien selkeyttäminen • keskeisten käsitteiden avaaminen • puheohjelman käyttäminen; teksti muunnetaan puheeksi
kirjoittaminen	<ul style="list-style-type: none"> • lukivaikeus • keskittymisen tai tarkkaavuuden ongelmia • hahmottamisen vaikeuksia • kielellisiä vaikeuksia 	<ul style="list-style-type: none"> • aikaa enemmän • opiskelutekniikoiden harjoittelu tai tarkistaminen • oikolukuohjelmien käyttö tekstintarkistuksessa • puheohjelmien käyttö tekstin tarkistuksessa • vaihtoehtoiset suoritustavat; mm. kuva- ja äänitiedostot, suulliset tentit, tenttien tai tehtävien täydentäminen suullisesti

Taulukko 7, jatkuu seuraavalla sivulla

Taulukko 7. Verkko-opetus haasteena oppimiselle; jatkoa edelliseltä sivulta

verkko-opetuksen piirre	voi olla haaste, jos opiskelijalla/-lle on esim.	miten vastata haasteeseen; esimerkkejä
itseohjautuvuus	<ul style="list-style-type: none"> • tarkkaavuuden tai keskittymisen ongelmia • kielellisiä vaikeuksia • mielenterveyden ongelmia • Aspergerin oireyhtymä 	<ul style="list-style-type: none"> • tukea ja ohjausta opintojen alussa, kriittisissä vaiheissa ja tarpeen mukaan • opintosuunnitelman tekeminen ja seuranta ohjatusti • tehtävien ja osasuoritusten pilkkominen pienempiin osiin ja toimintasuunnitelma niiden tekemiseen
vuorovaikutus verkossa, yhteisöllisyys ja dialogisuus	<ul style="list-style-type: none"> • lukivaikeus • Aspergerin oireyhtymä • tarkkaavaisuuden ongelmia • mielenterveyden ongelmia • eri syistä johtuvia, vuorovaikutukseen liittyviä ongelmia 	<ul style="list-style-type: none"> • ohjaus ja tuki • realistinen palaute • kannustus ja osallistumista tukeva ilmapiiri; sekä ohjaaja että vertaistuki • verkossa tapahtuvan vuorovaikutuksen pelisäännöistä sopiminen ja keskustelu; miten toimitaan ja mitä asioita missäkin käsitellään • selkeä kielenkäyttö kirjallisessa ja suullisessa viestinnässä.

Oppimisen ja ohjauksen tarpeet ja haasteet vaihtelevat hyvin paljon yksilöittäin, olipa taustalla mikä oppimista vaikeuttava tekijä tahansa. Vaihtelua esiintyy siinä, missä, milloin ja miten niitä ilmenee sekä millaisia ne ovat vaikeusasteeltaan. Tärkeintä on keskustella opiskelijan kanssa, mikä asia tuottaa hankaluuksia, ja yrittää yhdessä kokeilla ja löytää asiaan erilaisia ratkaisuja. Eri ratkaisuvaihtoehtoja kunkin opiskelijan tilanteeseen voi olla useita, ja usein opiskelijalla itselläänkin voi olla ajatus, miten oma oppiminen edistyisi parhaiten. Aikaa erityistä tukea tarvitsevan opiskelijan ohjaukseen on hyvä resurssoida normaalia enemmän, vaikka sitä verkko-opetuksessa muutoinkin korostetaan tarvittavan eri tavalla kuin perinteisissä opetusmuodoissa.

5.4 Verkko-opetuksen ja -ohjauksen mahdollisuudet

Verkkoympäristöissä tapahtuva opiskelu luo monia mahdollisuuksia erityistä tukea tarvitsevalle opiskelijalle. Jo verkon kautta tapahtuva opiskelu itsessään voi olla joillekin erilaisille oppijoille väylä, jota kautta opiskelu on mahdollista. Verkko

mahdollistaa opiskelun mm. silloin, kun opiskelumahdollisuudet ja valittavissa olevien koulutusten ja kurssien sisällöt ovat sellaisia, joita ei omalla paikkakunnalla tai lähialueella järjestetä tai joihin ei ole mahdollista kulkuyhteyksien tai muun syyn vuoksi osallistua muualla. Tekniikka voi olla auttamassa ja tukemassa sellaisia opiskelijoita, jotka syystä tai toisesta tarvitsevat tietokoneen avukseen kirjoittamiseen, kommunikointiin tms.

Verkkoympäristössä työskentely mahdollistaa ajan joustavan käytön (mm. Vauras ym. 2006, 253); opiskelijalla on enemmän aikaa omien ajatusten jäsentämiseen ja oppimistuotosten tuottamiseen kuin lähiopetustilanteessa. Erilaiset oppijat tarvitsevat usein tavanomaista enemmän aikaa asioiden työstämiseen monella eri opiskeluun liittyvällä osa-alueella (mm. oman toiminnan suunnittelu ja ohjaus, lukeminen, kirjoittaminen ja vuorovaikutus). Myös opintojen suorittamisen aikataulu on usealla kurssilla suhteellisen joustavaa, ja opintoja on mahdollista tehdä itselleen sopivana vuorokauden aikana tai viikonpäivänä.

Useat erilaiset oppijat voivat ajan lisäksi tarvita tietyissä asioissa oppimiseensa enemmän harjoitusta ja toistoa. Yksittäisissä harjoituksissa, joissa harjoitellaan tiettyä taitoa tai osatoimintoa, on tieto- ja viestintätekniikka kärsivällinen ”opettaja”, jonka kanssa useat toistot ja asioiden kertaaminen ovat mahdollisia. Myös verkossa olevat opiskelumateriaalit ja muu oppimisen tukimateriaali ovat löydettävissä ja käytettävissä kerta toisensa jälkeen opiskelijan tarpeiden mukaan.

Vuorovaikutus verkossa voi olla haasteen lisäksi myös mahdollisuus, sillä verkkojen kautta on mahdollista luoda uusia sosiaalisia kontakteja ja laajentaa verkostoa (Haasio 2001, 19). Verkostojen luominen ei erityistä tukea tarvitsevalle opiskelijalle tai opiskelumahdollisuuksista kaukana olevalle ole välttämättä muutoin niin helppoa. Myös sellaiset erilaiset oppijat, joille sosiaaliset tilanteet kasvokkaisissa kohtaamisissa ovat vaikeita, voivat hyötyä verkon kautta käydyistä keskusteluista ja asioiden käsittelystä. Osalle omien ajatusten ja tunteiden käsittely sekä tiedon prosessointi kirjoittamalla on luontevampaa kuin nopea sanallinen keskustelu muissa vuorovaikutustilanteissa.

Tieto- ja viestintäteknikka mahdollistaa opiskeluissa myös muunlaisen kuin tekstipainotteisen materiaalin käytön. Useat erilaiset oppijat voisivat hyötyä laajemmasta eri aistikanavien käyttöön perustuvasta verkko-opetuksesta ja ohjauksesta. Kuva- ja äänimateriaalit, muut havainnollistavat materiaalit, erilaiset videoneuvotteluyhteysmahdollisuudet ja median monipuolinen käyttö voivat yksilöiden tarpeiden mukaan ja valmiuksien rajoissa lisätä merkittävästi opiskelun mielekkyyttä, mahdollistaa opiskelua, parantaa asioiden omaksumista ja edistää oppimista.

5.5 Oppimista tukeva verkko-opetusmateriaali

Kaikessa opetuksessa materiaalien laatu ja selkeys ovat tärkeitä tekijöitä. Verkko-opetuksessa yleensäkin on tärkeää, että materiaali on loogista, selkeää, informatiivista, havainnollista ja kohderyhmän huomioon ottavaa (mm. Matikainen 2004; Mäyrä 2001; Nokelainen & Sointu 2003). Erityisen tärkeää näiden asioiden huomioon ottaminen on niiden opiskelijoiden ollessa kyseessä, joilla on oppimisessa erityisvaikeuksia.

Verkossa materiaalin tulisi olla loogisesti jäsennettyä. Lineaarinen malli, jossa sivusto etenee tietyssä järjestyksessä ja ohjaa käyttäjän reittiä, suuntaa hallittuun ja ohjelmoituun etenemiseen (Matikainen 2004, 135). Selvä jäsenitys ja suhteellisen pitkälle ohjattu polku tukevat erilaisen oppijan opiskeluympäristön hahmottamista ja ovat tukena myös oppimisen johdonmukaisessa etenemisessä.

Materiaalien tulisi olla selkeitä sekä ulkoasultaan että sisällöltään. Ulkoasun epäselkeys tai häiritsevyys voi estää opiskelijan sisällön omaksumisen osittain tai kokonaan. Selkeät tekstityypit, jäsennykset, väritykset, taustat, rivivälit jne. keskittävät huomion olennaiseen eli sisältöön. Materiaaleissa ja ohjauksessa voidaan käyttää tukena erilaisia symboleita, mm. kuvia, värejä, ”liikennevaloja”, kysymys- ja huutomerkkejä (Koli 2008, 93–94). Tekstiä elävöittävät kuvat ja värit voivat olla sisällön kannalta hyvin merkityksellisiä ja voivat auttaa mm. muistamisessa, mutta käytön tulisi olla kohtuullista ja tasapainoista. Lisäksi niiden tulisi olennaisesti liittyä sisältöön eikä toimia ainoastaan materiaalin piristykseenä.

Sisällöltään kirjallinen materiaali voi vaihdella opiskeluiden tavoitteiden ja vaatimusten mukaan paljonkin. Opintoihin voi kuulua mm. tieteellisiä tekstejä, jotka ovat kunkin tieteenalan vaatimusten mukaisesti julkaistuja. Erityisesti oppimista tukevaan materiaaliin ja tehtävänantoihin on opettajalla tai ohjaajalla eniten vaikutusmahdollisuuksia. Näissä ja muussa opetusmateriaalissa olisi hyvä ottaa huomioon selkeä kielenkäyttö, keskeisten käsitteiden avaaminen ja asioiden käsittely tiiviisti mutta riittävän informatiivisesti. Työskentelytapojen, ohjeiden ja tehtävien sisällöissä eri vaiheet on hyvä kuvata riittävän yksilökohtaisesti.

Erilaisten oppijoiden opetuksessa olisi hyvä käyttää tukena monipuolisesti kuva- ja äänimateriaalia sekä soveltaa teoriaa käytäntöön. Kunkin opiskelijan oppimista parhaiten tukeva materiaali voi vaihdella. Mutta jos samansisältöinen materiaali on saatavissa useammassa eri muodossa, se antaa laajemmat mahdollisuudet oppimateriaalin valintaan oman oppimistyylin mukaan sekä erilaisille että ihan kaikille oppijoille.

6 POHDINTA

Verkko-oppimisympäristöjen lisääntynyt käyttö kaikkien ikäluokkien opetuksessa on tuonut uusia haasteita tekniikalle ja sen käytölle, paitsi opettajille ja verkko-opintojen ohjaajille, myös opiskelijoille. Nykyisen yhteiskunnan vaatimukseen kuuluu jatkuva kouluttautuminen omalla alalla, ja usein myös uudelleen kouluttautuminen on tarpeen. Lisäksi omaehtoinen, harrastusmuotoinen opiskelu on yhä yleisempää joko tutkintotavoitteisesti tai muutoin. Opiskeluihin on jokaisella tasaveroiset mahdollisuudet ja yhtäläiset oikeudet osallistua.

Verkkoympäristöissä tapahtuvalla opetuksella on useissa aikuisille suunnatuissa koulutuksissa nykyisin yhä suurempi merkitys, ja se on lähes kaikissa opinnoissa ja oppilaitoksissa melko vahvassa roolissa opetusta järjestettäessä. Tekniikka mahdollistaa opintoja yhä laajemmalle kohderyhmälle ajasta ja paikasta suhteellisen riippumattomasti, mikä antaa opiskelijoille mahdollisuuksia osallistua koulutukseen omasta elämäntilanteesta ja maantieteellisestä sijainnista riippumattomammin.

Erilaisten oppijoiden opiskelun tukimuodot ja mahdollisuudet erilaisten opintojen suorittamiseen ovat viime vuosikymmeninä lisääntyneet. Erilaiset oppijat ja myös nähdään tasaveroisina kansalaisina ja yhteiskuntaan osallistujina. Viime vuosien ja parin viimeisen vuosikymmenen aikaiset muutokset koulutusjärjestelmässä ja yhteiskunnassa näkyvät myös aikuiskoulutukseen osallistuvassa opiskelijajoukossa; opiskelijat ovat taustaltaan, valmiuksiltaan, tarpeiltaan ja tavoitteiltaan heterogeenistä joukkoa. Opiskelijoiden joukossa on yhä enemmän sellaisia, jotka tarvitsevat syystä tai toisesta opinnoissa edetäkseen tavanomaista enemmän tukea ja ohjausta.

Tässä kehittämishanketyössä oli tarkoituksena selvittää, miten verkko-opetuksella ja ohjauksella voidaan tukea erityistä tukea tarvitsevan aikuisopiskelijan opiskelua ja oppimista ja mihin asioihin olisi hyvä kiinnittää huomiota opintoja ja niiden ohjausta verkon kautta järjestettäessä. Hankkeessa perehdyttiin aiheeseen liittyvään kirjallisuuteen, mitä on toistaiseksi vielä melko vähän saatavilla. Lisäksi toteutettiin teemakysely (liitteet 1-4) verkko-opetukseen osallistuneille opettajille tai ohjaajille ja opiskelijoille. Kyselyä jaettiin kesäyliopistojen verkostossa, ja lisäksi pyysin muutamaa oman verkostoni opettajaa vastaamaan kyselyyn. Kysymykset olivat kyselyssä melko yleisellä tasolla, koska pyrittiin olemaan rajaamatta sisältöjä liian tarkkaan.

Vastauksia kyselyyn tuli yhteensä kolme; kaksi opettajalta tai ohjaajalta ja yksi opiskelijalta. Vastausaikaa kyselyyn oli niukanlaisesti, mikä saattoi vaikuttaa vastauksien vähäiseen lukumäärään. Lisäksi kysymykset saattoivat olla joidenkin vastaajien mielestä liian yleisiä, jolloin aiheen jäsentäminen on saattanut olla hankalaa ja vastaus jäänyt lähettämättä. Toisaalta vastaajia oli vaikea saada, koska erityistä tukea tarvitsevia opiskelijoita on kesäyliopistoissa kuitenkin vielä vähän, vaikka opiskelun ja opiskelutaitojen tuen tarve siellä jo vahvasti tulee esille. Vastauksien vähäisen määrän vuoksi niitä käsiteltiin yleisemmällä tasolla teemoittain ilman yksittäisiä suoria lainauksia, jotta vastaajien tunnistettavuus olisi mahdollisimman pieni. Saapuneista vastauksista sai hankkeeseen kuitenkin kolme erityyppistä näkökulmaa, jotka antoivat arvokasta kuvaa siitä, mitä asioita verkko-opetuksessa erityistä tukea tarvitsevien näkökulmasta tulee esiin ja mitä tulisi ottaa huomioon.

Verkko-opetuksessa painottuu vahvasti kirjallinen materiaali sekä ymmärtämisessä että tuottamisessa. Eri syistä oppimisen vaikeuksia omaaville opiskelijoille on yleisimmin verkko-opetuksessa haasteena kirjallinen materiaali (ymmärtämisen ja (tai) tuottamisen vaikeudet), epäselvä materiaali (havaitsemisen ja ymmärtämisen vaikeudet), vuorovaikutus (kirjallisen ilmaisun vaikeudet) tai itsenäisen työskentelyn vaatimukset (oman toiminnan ohjaamisen vaikeudet). Toisaalta joillekin opiskelijoille kirjalliseen materiaaliin perustuva opiskelu sopii hyvin, ja sosiaalisten tilanteiden hoitaminen kirjoittamalla on helpompaa kuin perinteisissä vuorovaikutustilanteissa. Verkko-opetus luo kuitenkin monenlaisia mahdollisuuksia erilaisten havainnollisten materiaalien käyttöön, mikä on erityisesti erilaisten oppijoiden oppimisen kannalta merkityksellistä. Oppijan näkökulmasta selvällä ja omalle itselle sopivalla tavalla käsitellyt asiat lisäävät motivaatiota opiskeluun ja antavat oppimiseen iloa.

Vaikeuksien ilmeneminen on yksilöllistä, ja myös ongelmien ratkaisemista täytyy tarkastella yksilöllisesti opiskelijan kanssa yhdessä. Tieto erityisvaikeuksista auttaa opettajaa tai ohjaajaa ymmärtämään opiskelijoiden ongelmien taustoja, ja se on myös erinomaisena taustatukena erilaisia ratkaisuja pohdittaessa. Ohjaukseen vaaditaan aikaa ja resursseja, mitä ei välttämättä etukäteen ole varattu riittävästi.

Aikuisopiskelijoilla on mielestäni myös itsellään vahva vastuu omasta oppimisesta ja aktiivisesta ohjaukseen osallistumisesta, jolloin ohjaus on ohjaajan ja opiskelijan yhteistä pohdintaa siitä, mitkä keinot voisivat toimia yksilöllistä oppimista edistävästi.

Tietoa erilaisten oppijoiden opiskelusta ja ohjauksesta verkko-oppimisympäristöistä tarvittaisiin lisää. Myös koulutusta ja ohjausresursseja opintoja vetäville opettajille ja ohjaajille olisi hyvä olla enemmän. Erilaisen havainnollisen materiaalin sekä erilaisten neuvotteluyhteyksien ja muiden teknisten sovellusten laajempi käyttö voisi olla tukemassa kaikkien oppijoiden oppimista entistä paremmin.

”Oppiminen ei tapahdu verkossa tai oppimisalustalla vaan oppijan päässä” (Keränen & Penttinen 2007, 3). Oppimisessa keskeistä ei ole ympäristö, missä opetusta

järjestetään, vaan se, että oppija oppii. Verkko-opetus, kuten mikään muukaan opetusmuoto, ei voi olla itsetarkoitus ja ainoa oppimisen mahdollistava opetuksen järjestämistapa. Mutta opiskelu verkko-oppimisympäristöissä voi olla erityistä tukea tarvitsevalle innostava ja mahdollisista haasteista huolimatta omalle itselle ja omaan elämäntilanteeseen sopivin ja erinomainen tapa opiskella ja saada tukea oppimisprosessiinsa.

LÄHTEET

- Ahonen, T. & Rautakoski, P. 2007. Kielelliset vaikeudet ja niiden pitkäaikaisvaikutukset. Teoksessa T. Aro, T. Siiskonen & T. Ahonen (toim.) Ymmärsinkö oikein? Kielelliset vaikeudet nuoruusiässä. Jyväskylä: PS-kustannus, 18–34.
- Aro, T., Siiskonen, T., Niemelä, R., Peltonen, M., Stenroos, H. & Kulmala, E. 2007. Opettaminen ja oppiminen. Teoksessa T. Aro, T. Siiskonen & T. Ahonen (toim.) Ymmärsinkö oikein? Kielelliset vaikeudet nuoruusiässä. Jyväskylä: PS-kustannus, 100–122.
- Attwood, T. 2005. Aspergerin oireyhtymä. Opas vanhemmille ja asiantuntijoille. Jyväskylä: Haukarannan koulu.
- Coffield, F., Moseley, D., Hall, E. & Eccleston, K. 2004. Learning styles and pedagogy in post-16 learning. A systematic and critical review. London: Learning and Skills Research Centre. Saatavilla [www-muodossa: http://www.lsda.org.uk/files/PDF/1543.pdf](http://www.lsda.org.uk/files/PDF/1543.pdf). 7.7.2009.
- Garland, M.G. 1994. The adult need for "personal control" provides a cogent guiding concept for distance education. *Journal of Distance Education* 9 (1), 45–59.
- Gillberg, C. 2000. Autismi ja autismin sukuiset häiriöt lapsilla, nuorilla ja aikuisilla. 3. painos. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Haapasalo, S. 2007. Kielellisten vaikeuksien tunnistaminen ja arviointi nuoruusiässä. Teoksessa T. Aro, T. Siiskonen & T. Ahonen (toim.) Ymmärsinkö oikein? Kielelliset vaikeudet nuoruusiässä. Jyväskylä: PS-kustannus, 49–73.
- Haasio, A. 2001. Tietoverkot opetuksen apuvälineinä. Teoksessa A. Haasio & J. Piukkula (toim.) Oppiminen verkossa. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu, 9–21.
- Hakkarainen, K. 2001. Aikuisen oppiminen verkossa. Teoksessa P. Sallila & P. Kalli (toim.) Verkot ja teknologia aikuisopiskelun tukena. *Aikuiskasvatuksen* 42. vuosikirja. Helsinki: BTJ kirjastopalvelu, 16–52.
- Hämäläinen, R., Liias, S., Taarna, V. & Valkama, A. (toim.) 2008. Erilaisen oppijan käsikirja. 2. painos. Helsinki: Erilaisten oppijoiden liitto ry. Lukineuvolahanke.

- Kiviniemi, K. 2001. Autonomian ja ohjauksen suhde verkko-opetuksessa. Teoksessa P. Sallila & P. Kalli (toim.) Verkot ja teknologia aikuisopiskelun tukena. Aikuiskasvatuksen 42. vuosikirja. Helsinki: BTJ kirjastopalvelu, 74–97.
- Keränen, V. & Penttinen, J. 2007. Verkko-oppimateriaalin tuottajan opas. Jyväskylä: WSOYpro/Docendo.
- Kokkinen, A., Rantanen-Väntsi, L. & Tuomola, A. 2008. Aikuisen oppijan kirja. Helsinki: Kirjapaja.
- Koli, H. 2008. Verkko-ohjauksen käsikirja. Helsinki: Finn Lectura.
- Korhonen, T. 2004. Tarkkaavaisuushäiriöt. Teoksessa A.-M. Myllykoski, N. Melamies & S. Kangas (toim.) Itsenäistynyt nuori ja AD/HD. Jyväskylä: PS-kustannus, 12–15.
- Kun oppiminen on vaikeaa... 2000. Helsinki: Kuntoutussäätiö. Verkkokirja saatavilla www-muodossa:
<http://www.kuntoutussaatio.fi/julkaisut/verkkokirja1.html>. 17.6.2009.
- Leino, A.-L. & Leino, J. 1990. Oppimistyyli. Teoriaa ja käytäntöä. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Leinonen, S. 1998. Lukivaikeudet aikuisiässä. Teoksessa K. Strandén (toim.) Asiakkaana erilainen oppija. Helsinki: Työministeriö. Työvoimapalveluosasto. Työvoiman koulutus- ja kuntoutusyksikkö, 58–64.
- Lyytinen, H., Ahonen, T., Korhonen, T., Korkman, M & Riita, T. (toim.) 2002. Oppimisvaikeudet. Neuropsykologinen näkökulma. 2. uudistettu painos. Helsinki: WSOY.
- Manninen, J. 2001. Verkko aikuisen oppimisympäristönä. Teoksessa P. Sallila & P. Kalli (toim.) Verkot ja teknologia aikuisopiskelun tukena. Aikuiskasvatuksen 42. vuosikirja. Helsinki: BTJ kirjastopalvelu, 53–73.
- Manninen, J. 2003. Ohjaus verkkopohjaisessa oppimisympäristössä. Teoksessa J. Matikainen (toim.) Oppimisen ohjaus verkossa. Helsinki: Palmenia-kustannus, 27–40.
- Mannisenmäki, E. 2003. Verkko-ohjaajan tehtävät ja roolit. Teoksessa J. Matikainen (toim.) Oppimisen ohjaus verkossa. Helsinki: Palmenia-kustannus, 41–54.
- Matikainen, J. 2004. Verkko – ohjauksen väline vai arena? Teoksessa J. Onnismaa, H. Pasanen & Timo Spangar (toim.). Ohjaus ammattina ja tieteenalana 3. Ohjaustyön välineet. Jyväskylä: PS-kustannus, 125–139.

- Michelsson, K. 2002. AD/HD ja siihen liittyvät liitännäisoireet. Helsinki: ADHD-keskus.
- Michelsson, K., Miettinen, K., Saresma, U. & Virtanen, P. 2003. AD/HD nuorilla ja aikuisilla. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Mäyrä, H. 2001. Verkkoympäristö ja oppimisen kulttuuri. Teoksessa A. Haasio & J. Piukkula (toim.) Oppiminen verkossa. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu, 23–43.
- Nokelainen, L. & Sointu, L. 2003. Oppimista ja opiskelua ohjaavat materiaalit. Teoksessa J. Matikainen (toim.) Oppimisen ohjaus verkossa. Helsinki: Palmenia-kustannus, 69–87.
- Serenius-Sirve, S. 2008. Tarkkaavuuden häiriöt; tausta, ilmeneminen ja kuntoutus. Luento. Erityisopettajaksi pätevytyminen -koulutus, Helsinki. 4.3.2008.
- Toivio, T. & Nordling, E. 2009. Mielenterveyden psykologia. Helsinki: Edita.
- Turtonen, J. 2006. Mielenterveysongelmat. Mistä apua? Helsinki: Minerva Kustannus.
- Tynjälä, P. 1991. Kvalitatiivisten tutkimusmenetelmien luotettavuudesta. Suomen kasvatustieteellinen aikakauskirja Kasvatus 22, 5-6, 387–398.
- Vauras, M., Kajamies, A., Kinnunen, R. & Kiiski-Mäki, H. 2007. Ymmärtävä lukeminen ja tuottava kirjoittaminen. Teoksessa T. Aro, T. Siiskonen & T. Ahonen (toim.) Ymmärsinkö oikein? Kielelliset vaikeudet nuoruusiässä. Jyväskylä: PS-kustannus, 135–155.
- Vauras, M., Kinnunen, R. & Salonen, P. 2006. Oppimisvaikeudet ja teknologia oppimisen ohjaamisen mahdollistajana. Teoksessa S. Järvelä, P. Häkkinen & E. Lehtinen (toim.) Oppimisen teoria ja teknologian opetuskäyttö. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit, 248–262.
- VIRTUKE-hankkeen tavoitteet. Hanke suunnitelma 14.1.2009. Oulu: Pohjois-Pohjanmaan kesäyliopisto.

Liite 1: Saatekirje opettajan/ohjaajan kyselylomakkeeseen.

Verkko-opetus ja -ohjaus erilaisen oppijan opiskelun tukena Opettajan/ohjaajan näkökulma

Suoritan Jyväskylän ammattikorkeakoulun ammatillisessa opettajakorkeakoulussa ammatillisen opettajan opintoja. Opintoihini liittyy kehittämishanke, jossa selvitän esteettömään verkko-opiskeluun ja -ohjaukseen liittyen, miten verkko-opetuksella ja -ohjauksella voidaan olla tukemassa erityistä tukea tarvitsevaa aikuisopiskelijaa. Kehittämishanketyöni teen Pohjois-Pohjanmaan kesäyliopistolle, joka on yhdessä muiden suomalaisten kesäyliopistojen kanssa suunnittelemassa virtuaalikesäyliopistohanketta. Hankkeeseen liittyy mm. erilaisille (aikuisille) oppijoille suunnatun verkkokurssin ja tuutoritoiminnan suunnittelu ja käynnistäminen.

Olet ohjannut/opettanut aikuisopiskelijoita verkko-oppimisympäristöissä (esim. Optima, Moodle ja muut internetin kautta toteutetut opinnot ja kurssit). Mikäli verkko-opetuksessasi on tullut vastaan erityistä tukea tarvitsevia aikuisopiskelijoita, olisivat mielipiteesi ja kokemuksesi näistä arvokkaita kehittämishanketta työstäessäni.

Pyydän Sinua kertomaan kokemuksiasi erilaisten oppijoiden opetuksesta ja oppimisen tukemisesta verkkoympäristöissä vastaamalla liitteenä oleviin teemakysymyksiin.

Vastaukset kysymyksiin toivon toimitettavan sähköpostilla 30.4.2009 mennessä osoitteeseen: Saara.Kaikkonen.AJA@jamk.fi

Kiitos osallistumisestasi!

Ystävällisin terveisin

Saara Kaikkonen

Liite 2: Kyselyn teemakysymykset opettajalle/ohjaajalle.

Teemakysymykset

Verkko-opetus ja -ohjaus erilaisen oppijan opiskelun tukena

Opettajan/ohjaajan näkökulma

1. Kuvaa lyhyesti, millaisia kokemuksia sinulla on erilaisista oppijoista verkko-oppimisympäristöissä.
2. Millaisena erityisen tuen tarve opiskeluun on ilmennyt verkko-opetuksessa ja -ohjauksessa, ja miten olet vastannut ongelmiin?
3. Mitkä asiat mielestäsi verkko-opetuksessa ovat olleet erilaisten oppijoiden näkökulmasta toimivia ja tukeneet heidän opiskeluaan ja oppimistaan?
4. Millaiset asiat verkko-opetuksessa ovat aiheuttaneet sinulle ongelmia erilaisen oppijan oppimisen tukemisen näkökulmasta?
5. Miten erilaisen oppijan opintojen ohjauksen tarve ilmenee verkko-opetuksessa ja miten olet siihen vastannut? (Verrattuna yleisesti opiskelijoiden verkko-opetuksen ohjaukseen.)
6. Millaisia huomioita olet tehnyt verkko-opetusmateriaalin toimivuudesta erilaisten oppijoiden kohdalla?
7. Mitä mielestäsi verkko-opetuksessa ja verkossa tapahtuvassa ohjauksessa sekä opetusmateriaaleissa voisi kehittää, että se tukisi entistä paremmin erilaisten oppijoiden opiskelua ja oppimista?
8. Mitä muuta haluaisit kertoa verkko-opiskeluun liittyen?

Liite 3: Saatekirje opiskelijan kyselylomakkeeseen.

Verkko-opetus ja -ohjaus erilaisen oppijan opiskelun tukena Opiskelijan näkökulma

Suoritan Jyväskylän ammattikorkeakoulun ammatillisessa opettajakorkeakoulussa ammatillisen opettajan opintoja. Opintoihini liittyy kehittämishanke, jossa selvitän esteettömään verkko-opiskeluun ja -ohjaukseen liittyen, miten verkko-opetuksella ja -ohjauksella voidaan olla tukemassa erityistä tukea tarvitsevaa aikuisopiskelijaa. Kehittämishanketyöni teen Pohjois-Pohjanmaan kesäyliopistolle, joka on yhdessä muiden suomalaisten kesäyliopistojen kanssa suunnittelemassa virtuaalikesäyliopistohanketta. Hankkeeseen liittyy mm. erilaisille (aikuisille) oppijoille suunnatun verkkokurssin ja tuutoritoiminnan suunnittelu ja käynnistäminen.

Olet suorittanut aikuisopiskelijana opintoja verkko-oppimisympäristöissä (esim. Optima, Moodle ja muut internetin kautta toteutetut opinnot ja kurssit). Kokemuksesi ja mielipiteesi verkko-opiskelusta ja niissä saamastasi ohjauksesta olisivat arvokkaita kehittämishanketta työstäessäni.

Pyydän Sinua kertomaan kokemuksiasi vastaamalla liitteenä oleviin teemakysymyksiin. Vastaukset toivon saavani joko kirjallisena tai voimme sopia ajan haastatteluun, joka nauhoitetaan.

Kirjalliset vastaukset kysymyksiin toivon toimitettavan sähköpostilla 30.4.2009 mennessä osoitteeseen: Saara.Kaikkonen.AJA@jamk.fi

Mikäli haluat mieluummin vastata kysymyksiin suullisesti, otatko yhteyttä sähköpostitse edellä olevaan osoitteeseen, niin voimme sopia ajan tapaamiseen ja haastatteluun.

Kiitos osallistumisestasi!

Ystävällisin terveisin

Saara Kaikkonen

Liite 4: Kyselyn teemakysymykset opiskelijalle.

Teemakysymykset

Verkko-opetus ja -ohjaus erilaisen oppijan opiskelun tukena

Opiskelijan näkökulma

1. Kuvaa lyhyesti itseäsi aikuisopiskelijana.
2. Millaisena koet opiskelun verkkoympäristöissä?
3. Mitkä asiat mielestäsi verkko-opiskelussa ovat toimivia ja tukevat omaa oppimistasi?
4. Millaiset asiat verkko-opiskelussa voivat aiheuttaa sinulle ongelmia oppimisessa ja/tai opiskelussa?
5. Millaista ohjausta olet saanut verkko-opiskeluun? Miten se on tukenut opiskeluasi?
6. Millainen verkko-opetusmateriaali on mielestäsi omaa oppimistasi tukevaa ja/tai edistävää?
7. Mitä mielestäsi verkko-opetuksessa ja verkossa tapahtuvassa ohjauksessa sekä opetusmateriaaleissa tulisi kehittää, että se tukisi omaa opiskeluasi ja oppimistasi paremmin?
8. Mitä muuta haluaisit kertoa verkko-opiskeluun liittyen?